

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

“ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛИЯТ” ФАКУЛЬТЕТИ

“Инвестицион фаолият” кафедраси.

**Мавзу: Ўзбекистоннинг инвестиция сиёсати ва хорижий инвестицияларни
жалб этиш йўлларини такомиллаштириш**

БИТИРУВ МАЛАКАВИЙ ИШИ

МУНДАРИЖА

Кириш	3
I боб. МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИНГ ЎРНИ	8
1.1. Хорижий инвестициялар мазмуни ва унинг туркумланиши	8
1.2. Миллий иқтисодиётни модернизациялашда инвестицион сиёсатнинг аҳамияти	19
II боб. ЎЗБЕКИСТОНДА ИНВЕСТИЦИОН СИЁСАТНИ АМАЛГА ОШИРИШ ЖАРАЁНИ ВА УНИНГ ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛИ	23
2.1. Инвестицион сиёсатни амалга оширишда Ўзбекистондаги мавжуд имкониятлар ва иқтисодий салоҳият	23
2.2. Ўзбекистонда стратегик йўналишларда олиб борилаётган инвестицион лойиҳалар	30
2.3. Марказий Осиё мамлакатларидағи модернизациялаш шароитида хорижий инвестицияларни жалб этиш сиёсатининг иқтисодий таҳлили	40
III боб. ЎЗБЕКИСТОНДА ИНВЕСТИЦИОН СИЁСАТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА УНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ	49
3.1. Ўзбекистонда хорижий инвестицияларни жалб қилиш бўйича ҳукуқий ва ташкилий тизимни такомиллаштириш	49
3.2. Ўзбекистонда олиб борилаётган инвестиция сиёсатининг истиқболлари таҳлили	61
Хулоса ва таклифлар	77
Фойдаланилган адабиётлар	81
Иловалар	

КИРИШ

Мавзунинг долзарбилиги. Дунё давлатларининг ижтимоий-иқтисодий тараққиёт тажрибасидан яхши маълумки, ҳар қандай мамлакатнинг иқтисодиёти уни ривожлантиришнинг объектив қонуниятлари, мавжуд иқтисодий салоҳият ва имкониятлари, шу мамлакатда яшाइган халқнинг ўзига хос турмуш тарзи, тафаккури, миллий қадрият ва анъаналари, маънавий бойликлари тўла ҳисобга олинган, пухта иқтисодий сиёsat ишлаб чиқилиб, изчил амалга оширилган шароитдагина барқарор ва мутаносиб ривожлана олади.

Инвестиция соҳаси — миллий иқтисодиётнинг муҳим соҳаларидан биридир. У кенгайтирилган қайта ишлаб чиқаришнинг суръатлари ва куламига фаол таъсир кўрсатади, илмий техникавий тараққиётни ва ахолининг анча қисмини бандлигини таъминлайди. Иқтисодиётдаги тузилмавий ўзгаришлар республика ишлаб чиқариш кучларининг оқилона жойлаштириши ва ривожланиши кўпчилик холларда унинг қай ахволда эканлигига боғлиқдир.

Президентимиз И.А.Каримов мамлакатимизга олиб кирилаётган инвестициялар тўрисида шундай деди: “Иқтисодиётимизнинг реал секторига қарийб 2 миллиард 900 миллион доллар ҳажмида хорижий инвестициялар жалб қилинди, уларнинг 78,8 фоизи тўғридан-тўғри хорижий инвестициялардир”¹. Бундан кўрамизки Ўзбекистон ҳам халқаро капитал ҳаракатига тобора кўпроқ тортилмоқда.

Инвестиция соҳасини ривожлантириш мамлакатимиздаги энг асосий муаммолардан бири бўлгани ҳолда, республикамиздаги қонунчилиқда ҳам бу борада катта эътибор қаратилмокда, хусусан Президентимиз И.А.Каримов таъқидлаб ўтганидек: “Олий Мажлиснинг қонун ижодкорлиги фаолиятида мамлакатимизда иқтисодий соҳада амалга оширилаётган таркибий ўзгаришларни, кулай инвестицион муҳитни шакллантириш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва техник қайта жиҳозлаш, банк-молия тизимини ривожлантиришни норматив-хуқуқий жиҳатдан таъминлаш масалалари алоҳида ўрин эгаллади”.

Бу ишларни амалга ошириш учун катта капитал маблағлари зарур. Шунинг учун ҳам хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг ўзига хос ва мукаммал тизимини ишлаб чиқиш лозим. Ўзбекистонда амалга оширилаётган чуқур иқтисодий испоҳотлар, ижтимоий ҳаётнинг турли жабҳаларидаги кенг кўламли бунёдкорлик ишлари, иқтисодиётни модернизация ва диверсификация қилишда инвестицияларнинг кўлами ва инвестицион дастурларнинг ҳаётга изчил татбиқ этилаётганлиги оқибатида иқтисодий ўсишнинг барқарорлиги таъминланаётганлиги, бунинг натижасида ахоли турмуш фаровонлигининг ўсаётганлиги, шунингдек, туб таркибий ўзгаришлар жараёни нақадар салмоқли натижалар берадигани 2010 йилдаги ривожланиш якунлари мисолида яна бир бор ўз исботини топди. Бу борада эришилган аниқ ютуқ ва муваффакиятларнинг кенг ва атрофлича таҳлили, шу асосдаги муҳим амалий хulosалар келгусида эътибор қаратишимиз лозим бўлган энг долзарб масалалар мамлакатимиз тараққиётининг устувор йўналишлари давлатимизнинг ривожланиш дастурларида яққол кўриш мумкин.

Мамлакатнинг устувор йўналишларини белгилаб олишда асосий эътибор мамлакат иқтисодиётини янада юксалтириш, иқтисодиётни диверсификациялаш ва ахоли фаровонлигини таъминлашда инвестицияларнинг нечоғли аҳамият касб этишини таъкидлаш керак. Чунончи, устувор йўналиш сифатида чет эл инвестицияларини кенг жалб қилиш, хорижий инвесторлар учун янада қулай шароитлар яратиш лозимлигини айтиб ўтиш керак. Юқорида билдирилган фикр-мулоҳазалардан келиб чиқиб танланган мавзу бугунги кун нуқтаи назаридан долзарблек касб этади.

Мавзунинг ўрганилганлик даражаси. Хорижий инвестицияларни миллий иқтисодиётга жалб қилиш ва инвестиция муҳитини яратиш, инвестицион сиёsatни ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш борасида кўплаб илмий ишлар қилинган.. Бу борада бир қатор асрарлар яратилган ва амалда бир қатор ишлар қилинмоқда. Хорижий инвестицияларни жалб қилиш муаммолари хорижлик ва ўзбекистонлик олимлар томонидан ўрганилмоқда. Ўзбекистонлик иқтисодчи олимлар Ғуломов С.С., Ҳикматов О.Х., Бекмурадов А.Ш., Алимов А.А., Махмудов Э.Х., Назарова Г.Г., Очилов М.Ф., Расулов А.Ф., қозоғистонлик Артиқбаев Ж.О., Нуров К. И., Кадиржанова Р.К., қирғизистонлик Абдижапаров А.А., хорижлик олимлар Ф.А.Хаека, Ф. Фукуяму, К.Ясперса Роберстон Б., Баклей М., Мартин, россиялик олимлар Авдокушин Е.Ф., Ливенцев Н.Н., Кругман А.А. ва бошқа иқтисодчи олимлар капитал

¹ Каримов И.А. 2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади. //Халқ сўзи, 2012 йил 20 январь, № 14.

миграцияси, инвестицион сиёсат, иқтисодиётни модернизация қилиш муаммолари борасидаги асарларидан фойдаланилган ҳолда кўрилган.

Ишнинг мақсади. Миллий иқтисодиётни ривожлантириш, модернизациялаш ва иқтисодиётни диверсификациялашда инвестицияларнинг ўрни ва аҳамияти, мамлакатимизда олиб борилаётган инвестицион сиёсат ва унинг асосий йўналишлари хусусида назарий-амалий таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Ишнинг вазифалари. Мақсадни амалга ошириш учун қуидаги вазифаларни ҳал этиш белгилаб олинди:

- ❖ Ўзбекистондаги инвестицион сиёсатнинг хусусиятларини ўрганиш ва асосий инвестицион йўналишларни таҳлил қилиш;
- ❖ Мамлакатни модернизациялашда инвестициялар ва уларнинг аҳамиятини назарий жиҳатдан асослаш;
- ❖ Мамалкат иқтисодиётига киритилган хорижий инвестицияларни динамик таҳлил этиш;
- ❖ Худудий инвестиция дастурларига кирган лойиҳалар ва уларни молиялаштириш манбаларини очиб бериш;
- ❖ Иқтисодиётда таркибий ўзгаришларни амалга оширишда хорижий инвестицияларнинг ўрнини ёритиб бериш.

Ишнинг янгилиги. Белгиланган вазифаларни ҳал этиш мобайнида қуидаги назарий-амалий янгиликларга эришилди:

- ❖ Бугунги воқелик нуқтаи-назаридан инвестициялар ва уларнинг иқтисодий ривожланишини таъминлашдаги аҳамияти назарий жиҳатдан асосланди;
- ❖ Ўзбекистон ҳукумати томонидан олиб борилаётган инвестицион сиёсат йўналишлари иқтисодий жиҳатдан кўриб чиқилди ва таҳлил этилди;
- ❖ Бой статистик маълумотлар асосида мамлакат иқтисодиётига киритилган хорижий инвестициялар таҳлил этилди;
- ❖ Ялпи ички маҳсулотнинг ўсишида инвестициялар омилиниң ўзаро боғлиқлиги иқтисодий моделлар орқали истиқбол кўрсаткичлари прогноз қилинди;
- ❖ Худудий инвестиция дастурларига кирган лойиҳалар ва уларни молиялаштириш манбалари таснифланди.

Ишнинг амалий аҳамияти. Илмий ишнинг асосий натижалари мамлакат иқтисодиётини замонавий техника ва технологиялар билан қуроллантириш, илмий техник, ишлаб чиқариш ва ақлий имкониятларини тиклашнинг юксалтириш, худудий инвестиция дастурларини ишлаб чиқишида, минтақанинг инвестицион жозибадорлигини оширишда, шунингдек, инвестицияларни жалб қилиш самарадорлигини оширишнинг иқтисодий-ташкилий ҳамда бошқарув механизмини такомиллаштиришга имкон яратади.

Ишнинг таркибий тузилиши. Магистрлик диссертация кириш, уч боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат.

I БОБ. ИҚТИСОДИЁТНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАРНИНГ ЎРНИ

1.1. Хорижий инвестициялар мазмуни ва унинг туркумланиши

Маълумки мамлакатнинг иқтисодий ривожланиши бошқа давлатлар билан ҳамкорликсиз самарали амалга оширилиши мумкин эмас. Чунки ҳар бир давлат қайсиdir соҳада устунликка эга ва ўзаро иқтисодий муносабатлар ана шу устунлик асосидаги манфаатли муносабатларни вужудга келтиради. Давлатлар ўзаро иқтисодий муносабатга кирганда ташқи савдонинг ривожланиши билан бирга биз ҳалқаро капитал ҳаракатининг асоси бўлмиш инвестициялар ҳаракатини кўрамиз.

«Инвестиция» атамаси лотин тилидаги «invest» сўзидан келиб чиқсан бўлиб «қўйиш», «маблагни сафарбар этиш», «капитал қўйилмаси» маъносини беради. Кенг маънода инвестиция маблагни кўпайтириб ва қайтариб олиш мақсадида капитални сафарбар этишни билдиради. Кўпгина ҳолларда «инвестиция» тушунчаси иқтисодий ва бошқа фаолият обьектларига киритиладиган моддий ва номоддий неъматлар ҳамда уларга доир ҳукуқлар тарзида таърифланади. Инвестиция деганда барча турдаги миллий ва интеллектуал бойликлар тушунилиб, улар тадбиркорлик фаолияти обьектларига йўналтирилиб даромад келтириши ёки бирор-бир ижобий самарага эришиши зарур. Инвестиция

киритишдан асосий мақсад даромад олиш ва ижобий ижтимоий самарага эришишдир.² Ёки унга яна қуйидагича таъриф ҳам бериш мумкин, яъни «инвестиция» деганда келгуси фойда (даромад) олиш ёки ижтимоий самарага эришиш мақсадида иқтисодиётнинг турли тармоқларига инвесторлар томонидан узок муддатга қўйиладиган барча турдаги мулкий, молиявий ва интеллектуал бойликлар тушунилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Чет эл инвестициялари тўғрисида”ги Қонуни 3-моддада хорижий инвестицияга қуйидагича таъриф берилган:

Чет эл инвесторлари, асосан, даромад (фойда) олиш мақсадида тадбиркорлик фаолияти ва қонун хужжатларида таъқиқланмаган бошқа турдаги фаолият обьектларига қўшадиган барча турдаги моддий ва номоддий бойликлар ва уларга доир ҳуқуқлар, шу жумладан, интеллектуал мулкка доир ҳуқуқлар, шунингдек чет эл инвестицияларидан олинган ҳар қандай даромад Ўзбекистон Республикаси худудида чет эл инвестициялари деб эътироф этилади.³

Молия назариясига кўра, инвестициялар бўлажак натижаларни қўлга киритиш мақсадида, мохиятан ҳозирги харажатларни билдиради. Бизнингча, инвестициялар ноаниқлик эҳтимоли бўлган ва келгусида кутилаётган қийматга капиталнинг аниқ бугунги қийматини алмаштиришдан иборатдир.⁴

Хорижий инвестицияларининг умумий таърифи Ф. Хениуснинг 1947 йил АҚШда чоп этилган ташқи савдо луғатининг 2-нашрида қуйидагича берилган: «**Хорижий инвестициялар** - бир мамлакат худудидан иккинчи мамлакат ҳудудига киритилган, экспорт килинган инвестициялар».⁵

У.Шарп инвестицияларга қуйидагича таъриф беради: «Реал инвестициялар асосан моддий активларга (ер, ускуналар, заводлар) қилинган инвестициялардир. Молиявий инвестициялар бу коғозда битилган шартномалардир. Буларга оддий акциялар ва облигациялар киради. Ривожланаётган иқтисодиётда эса, инвестицияларнинг асосий қисми реал инвестицияларга тегишлидир. Ривожланаётган иқтисодиётда эса, инвестицияларнинг асосий қисми молиявий инвестициялаш институтларининг кенг миқёсида ривожланиши реал инвестицияларнинг асосий қисмларининг ўсишига сабабчи бўлади. Инвестицияларнинг бу икки шакли бир-бири билан рақобатлашувчи эмас, балки бир-бирини тўлдирувчидир».⁶

Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш ҳозирги бозор шароитида муҳим ўрин тутади. Инвестициялар ишлаб чиқаришни ривожлантириш мақсадида мамлакатда ёки чет элларда иқтисодиётнинг турли тармоқларига узок муддатли капитал киритиш (қўйилмалар) деган маънени билдиради.⁷

Инвестициялар турли шаклларда амалга оширилади ва уларни таҳлил қилиш, режалаштириш учун алоҳида хусусиятларидан келиб чиқсан ҳолда гурухлаштирилади. Хорижий инвестицияларнинг қуйидаги турлари мавжуд: капитал қўйилмалар, инновация ва ижтимоий инвестиция.

«**Капитал қўйилмалар**» деганда эса, янги обьектларни қуриш, амалда фаолият юритаётган корхоналарни таъмиrlаш, техник қайта жихозлаш ва кенгайтириш ҳамда машина ва ускуналар, инструментлар сотиб олиш, лойиҳа-қидирув ишлари билан боғлиқ харажатлар йиғиндиси тушунилади.

Капитал қўйилмалар орқали асосий фондларни модернизациялашга, корхонанинг меҳнат унумдорлиги ошишига эришиш мумкин. Капитал қўйилмалар тушунчаси инвестиция тушунчасига нисбатан торроқ тушунча, капитал қурилиш тушунчасига нисбатан эса кенгроқдир. Капитал қўйилмалар фақат қурилишга сарфланмасдан балки янги технологиялар, яъни асосий воситалар сотиб олиш учун ҳам йўналтирилади. Капитал қўйилмалар инвестицияни таркибий қисми бўлиб, тўғридан-тўғри асосий фондларни такрор ишлаб чиқариш учун йўналтирилган қисмини ташкил этади.

Инновация инвестициялар жумласига техника ва технологияларнинг янги авлодини ишлаб чиқиш ва ўзлаштиришга қўшиладиган инвестициялар киради.

² Бекмуродов А.Ш., Карриева Я.К., Нематов И.У. Хорижий инвестициялар Ўқув қўлланма ТДИУ 2009

³ Ўзбекистон Республикасининг “Чет эл инвестициялари тўғрисида”ги Қонуни 3-модда

⁴ Д.Ғ.Ғозибеков Инвестицияларни молиялаштириш масалалари. Молия.2003й.

⁵ Самархужаев Б.Б. Инвестиции в Республике Узбекистан. Ташкент, 2003г. С.16. Dictionary of Foreign Trade. by F.Henus Sec/ Ed. N4.,1947, P.387.

⁶ Шарп У. , Александр Г., Бейли Дж. Инвестиции: Пер.с англ. М: ИНФРА-М, 1997.-1 бет.

⁷ Щегорцов В.А., Таран В.А. Мировая экономика. Мировая финансовая система. Международный финансовый контроль: Учебник.. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2005.

Ижтимоий инвестициялар жумласига инсон салоҳиятини, малакаси ва ишлаб чиқариш тажрибасини оширишга, шунингдек, номоддий неъматларнинг бошқа шаклларини ривожлантиришга қўшиладиган инвестициялар киради.

Кўйилиш обьектига караб инвестициялар реал ва молиявий шаклларга ажратилади.

Реал инвестициялар— асосий фондлар ва айланма маблағларга инвесторлар томонидан қўйиладиган барча турдаги бойликлар. Моддий инвестициялар асосий капиталнинг элементларини сотиб олиш билан боғлик бўлиб, кўпчилик ҳолларда инвестиция лойиҳалари доирасида амалга оширилади. Шунинг учун шахсий маблағлар билан бирга қарзга олинган маблағлар ҳам фойдаланилиши мумкин. Реал инвестициялар орқали ишлаб чиқариш корхоналари қурилади, ҳаракатдаги корхоналар техник қайта куроллантирилади ва умуман асосий фондлар такрор ишлаб чиқарилади.

Молиявий инвестициялар деб, қимматли қоғозлар (акция, облигация) сотиб олишга ва банк депозитларига узок муддатга жалб қилинган қўйилмалар тушунилади.

Инвестор портфелли (молиявий) инвестицияни амалга ошириш орқали қимматли қоғозлардан (акция, облигациялар) даромад (дивиденд) олиб, ўз молиявий капиталини ўсишига эришади.

Мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш жараёнининг ривожланиб бориши билан қимматли қоғозлар бозори тараққий этиб, молиявий инвестициялар қўйиш жараёни фаоллашади. Шунингдек, мулкни хусусийлаштириш ва молиявий бозорнинг ривожланиши минтақага чет эл инвестицияларнинг катта ҳажмда кириб келишига имконият яратади.

Молиявий инвестициялар икки хил қўринишида бўлади. Акцияларни сотиб олиш реал моддий қўринищдаги капитални яратмайди. Лекин келажакда спекулятив қўринишида фойда олиш мумкин бўлади. Акцияларни сотишдан тушган маблағни ишлаб чиқариш учун, асбоб-ускуналар сотиб олиш учун сарфлаганда у реал капиталга айланади ва реал инвестиция қўринишини олади. Шу сабабдан қимматли қоғозларни олди-сотди операциялари натижасида олинадиган спекулятив фойда келтирувчи молиявий инвестициялар ва қимматли қоғозларни сотиш натижасида пул қўринищдаги реал молиявий инвестицияларни фарқлаш лозим. Фан-техника тараққиётини тезлашуви билан интеллектуал салоҳият ишлаб чиқаришни энг қучли омилига айланди, унинг жиддий унсури бўлиб қолди.

Инвестицияларни чукур ўрганиш учун, аввало, уни белгилари бўйича туркумлаш лозим.

Инвестициялашда қатнашиш ҳарактерига кўра қуидагиларга бўлинади:

— тўғридан — тўғри инвестициялар (асосан обьект аниқ бўлган, маълум мақсадни амалга ошириш реал бўлган тақдирда йўналтириладиган маблағлардир);

— бильосита инвестициялар (булар воситачилар орқали обьектларга сарфланади ва олинган даромад мижозлар ўртасида тақсимланади).

Инвестициялар даврига қараб қуидагиларга бўлинади:

— қисқа муддатли инвестициялар (бир йилгача бўлган қисқа муддатли омонат сертификатлари ва бошқа қимматли қоғозлар);

— узок муддатли инвестициялар (бир йилдан ортиқ муддатларга қўйилган капитал, пул маблағлари).

Инвесторларнинг мулк шаклларига кўра инвестициялар қуидагиларга бўлинади:

— хусусий инвестициялар (шахслар, фуқаролар, нодавлат корхоналари томонидан қўйилади);

— давлат инвестициялари (марказий ва маҳаллий ҳукумат бошқариш органлари томонидан қўйиладиган инвестициялар);

— хориж инвестициялари (чет эл фуқаролари, юридик шахслар ва давлатлар томонидан қўйилган инвестициялар);

— ҳамкорликдаги инвестициялар (мазкур мамлакат ва хориж мамлакатлари биргаликда қўядиган инвестициялар).

Худудий белгилар бўйича инвестициялар қуидагиларга бўлинади:

— мамлакат ичкарисида ёки худудларга қўйиладиган инвестициялар;

— хориж мамлакатлари ишлаб чиқаришига инвестициялар қўйиши (хориж инвестициялари пул маблағлари ёки акция шаклида ҳам бўлиши мумкин).

Инвестиция уларни йўналтирилиши кўп жиҳатдан инвестиция бозорини ҳар томонлама ўрганиш, унинг прогнози (олдиндан тахмин қилиш) билан узвий боғлиқдир. Инвестиция бозори инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш учун замин яратиб беради.

Инвестиция бозори — инвестиция товарлари, қурилиш материалларининг барча турлари, ишлаб чиқариш фондларининг актив қисми, инвестиция хизматларидан иборат. Асосий элементларига талаб,

таклиф, рақобат ва баҳо киради. Бу элементлар доимо ўзгариб туради, бу ўзгариш иқтисодиётдаги ва бозор ичидағи омиллар таъсирида юз беради. Ҳар бир инвестор учун инвестицияга бўлган талабни ўрганиш, инвестиция бозорини таҳлил этиб, бунинг заминида ўзининг инвестиция дастурини ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этади.⁸

Инвестиция бозори тузилишига кўра 2 қисмга бўлинади:

1. Реал обьектларни инвестициялаш бозори. Бу бозор таркибига:
  - тўғридан—тўғри капитал маблағларни йўналтириш бозори;
  - хусусийлаштирилаётган обьектлар бозори;
  - кўчмас мулк бозори;
  - бошқа обьектларни реал инвестициялаш.

2. Молиявий инвестициялаш инструментлари бозори фонд бозори ва пул бозорига бўлинади.

Инвестициялар ким томонидан киритилишига қараб 2 турга бўлинади:

- 1.Ички инвестициялар.
- 2.Ташқи инвестициялар.

Ички инвестициялар – бу мамлакат худудида ички инвесторлар томонидан амалга ошириладиган инвестициялар ҳисобланади.

Ташқи инвестициялар – бу фойда олиш мақсадида чет эл инвесторлари томонидан бошқа давлат иқтисодиётига қўйиладиган инвестициялардир.

Инвестициялар иқтисодий категория сифатида қатор функцияларни бажарадики, уларсиз ҳар қандай давлатнинг иқтисодиётини нормал ривожлантириш мумкин эмас.

Макродаражада инвестициялар:

- 1.Ишлаб чиқаришни кенгайтириш сиёсатини амалга оширишда;
- 2.Илмий-техника тараққиётини жадаллаштириш, миллий маҳсулотларни рақобатбардошлигини таъминлаш ва унинг сифатини оширишда;
- 3.Соғликни сақлаш, маданият, таълимни янада ривожлантириш ва бошқа ижтимоий муаммоларни ечишда;
- 4.Ишсизлик муаммосини ечиш ёки енгиллаштиришда;
- 5.Ҳарбий-саноат комплексини конверсия қилишда;
- 6.Давлатнинг ҳарбий қудратини таъминлашда ва бошқа муаммоларини ечишда асос бўлиб хизмат қиласди.

Микродаражада инвестициялар:

- 1.Ишлаб-чиқаришни ривожлантириш ва кенгайтириш;
- 2.Асосий фондларни жисмоний ва маънавий эскиришига йўл қўймаслик;
- 3.Ишлаб чиқаришнинг техник даражасини ошириш;
- 4.Корхона мақсулотини рақобатбардошлигини таъминлаш ва унинг сифатини ошириш;
- 5.Қимматли қофзлар сотиб олиш ва бошқа корхона активларига ўз маблағини сарфлаш мақсадларига эришиш учун зарурдир.

Демак, юқоридагилардан кўриниб турибдики, инвестициялар иқтисодий категория сифатида макро ва микродаражада муҳим роль ўйнайди.

Мамлакатда инвестиция фаолияти аҳволини қўйидаги кўрсаткичлар динамикаси характерлайди:

- 1.Инвестицияларнинг умумий ҳажми;
- 2.Ялпи ички маҳсулотда (ЯИМ) инвестицияларнинг улуши;
- 3.Инвестицияларнинг умумий ҳажмида реал инвестицияларнинг улуши;
- 4.Реал инвестицияларнинг умумий ўсиши;
- 5.Асосий капиталга йўналтирилган реал инвестицияларнинг улуши ва бошқалар.

Бундан ташқари, инвестиция фаолиятининг қандай ҳолатда эканлиги асосий макроиқтисодий кўрсаткичларнинг ўсиш даражаси билан ҳам характерланади:

- 1.Миллий даромад;
- 2.ЯИМ ва ялпи миллий маҳсулот (ЯММ);
- 3.Саноат ишлаб чиқариш ҳажми;
- 4.Саноат маҳсулотларининг алоҳида турларини ишлаб чиқариш;
- 5.Ишлаб ҳажми ва бошқалар.

⁸ Авдокушин Е.Ф. Международные экономические отношения. Учебник. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006.

Айрим экспертларнинг баҳолашларига кўра, ҳар 3% инвестиция миқдорининг тушиши 1% ЯИМни камайишини билдиради.

ХХ аср бошларида фан ишлаб чиқариш кучларини ривожлантириш учун сарфланадиган қўйилмалар ошиб борди. Шунинг учун ҳам жаҳонда реал инвестициялар таркибида илмий изланишлар, фан, таълим, кадрлар тайёрлаш учун сарфланадиган ҳаражатлар ўсиб борди. Масалан, АҚШ, Япония ва бошқа ривожланган мамлакатларда фан ва илмий изланишга сарфланадиган қўйилмалар ўсиш суръатлари асосий фондларга сарфланадиган инвестициялардан устундир. Жаҳон бозорига кириб бориш, кенг кўламда маркетингни ривожлантириш, батафсил ахборотга эга бўлиш, юқори даражадаги компьютер тизимларини ташкил этишни, юқори малакали, рақобатбардош кадрлар тайёрлаш ва мазкур соҳада дунёдаги ривожланган давлатлар даражасига эришишни талаб этади. Шунинг учун ҳам жадал суръатлар билан ривожланиш реал инвестициялар таркибида фан, техника, таълим, кадрларни кайта тайёрлаш учун сарфланадиган реал инвестициялар асосий ўринлардан бирини эгаллаши зарур.

Асосий фондларга сарфланган реал инвестициялар мақсади сарфланиш йўналишлари ва бошқа кўрсаткичларга кўра худудлараро, тармоқлараро, технологик, қайта ишлаб чиқариш таркибларига эга. Асосий фондларга сарфланган инвестицияларни, уларнинг актив (машиналар, асбоб-ускуналар) ва пассив (бино, иншоотлар) қисмларини ташкил этиш учун сарфланган умумий ҳаракат йиғиндисидаги улуши инвестицияларнинг технологик таркибини ташкил этади. Қайта ишлаб чиқариш таркиби инвестицияларнинг қандай мақсадларга йўналтирилганлиги; янги қурилишга, ишлаб турган корхоналарни кенгайтиришга, реконструкцияга ва янги техника билан қайта қуроллантиришга жалб қилинган ҳаражатларни умумий ҳаражатлардаги ҳар бирининг нисбий жиҳатдан улушкини кўрсатади. Инвестицияларнинг худудлараро ва тармоқлараро таркиби эса уларнинг нисбий жиҳатдан худудлар ва тармоқлар бўйича тақсимотини билдиради.

Ривожланган мамлакатларда реал инвестицияларнинг асосий қисмини хусусий инвестициялар ташкил этади. Давлат секторида реал инвестициялар сарфи муҳим аҳамиятга эга. Иқтисодий мувофиқлаштириш сиёсати асосида кредитлар, субсидиялар ажратилади, давлат капитал қўйилмалари мувозанатлаштирилади ва реал инвестициялар ўзлаштирилади. Давлат томонидан ўзлаштириладиган инвестициялар дастлабки бозор инфратузилмасини ва у билан боғлиқ бўлган тармоқларни ривожлантиришга сарфланади. Инвестицияларни самарадорлигини ошириш асосий капитални актив элементларини вужудга келтириш ва ўстириш ҳисобига амалга оширилади. Реал инвестицияларни тавсифлаш уларни ҳажми ва даромад келтириши асосида амалга оширилади. Молиявий инвестициялар капитални, тўлов ва молиявий мажбуриятларнинг барча турларини ўзида мужассамлаштирувчи, молиявий активларга жойлаштирилишини англаради. Ушбу молиявий воситаларнинг энг муҳимлари қимматли қоғозлардир: улушли (акциялар) ва қарз (облигациялар). Реал инвестициялардан фарқли ўлароқ молиявий инвестицияларни кўпроқ портфель инвестициялар деб аташади, чунки бу ҳолда инвесторнинг асосий мақсади бўлиб, молиявий активларнинг мукаммал йиғмасини (инвестициялар портфелини) шакллантириш ва қимматли қоғозлар билан амалга ошириладиган турли операцияларни бошқариш ҳисобланади. Молиявий инвестициялар шахсий компаниялар ва давлат идоралари томонидан муомалага чиқарилган акцияларга, облигацияларга ва бошқа қимматли қоғозларга ва банк депозитларига, узоқ муддатга жалб қилинадиган қўйилмалардир. Молиявий инвестицияларнинг асосий қисми, капитални ноишлаб чиқариш соҳасига сарфланишини билдиради. Молиявий инвестициялар аксарият ҳолатларда реал инвестицияларнинг манбаи бўлиб хизмат қилиши мумкин. Молиявий инвестициялар эркин бозор инфратузилмаси ривожланган мамлакатларда, қимматли қоғозлар бозори орқали капитални соҳалар бўйича тақсимланишида муҳим аҳамиятга эга бўлган давлатларда кўпроқ тарқалган.

Ҳозирги даврда бир қатор давлатларда моддий ишлаб чиқариш жараёнидаги инвестициялашдан ташқари ижимоий-маданий соҳалар учун, фан тармоқлари учун, маданият, таълим, соғлиқни сақлаш, жисмоний тарбия ва спорт соҳалари учун, информатика соҳаси, табиатни муҳофаза қилиш учун инвестиция маблағлари ажратилмоқда. Бу инвестициялар хорижий адабиётларда «инсон инвестицияси», «инсон капиталига инвестиция қилиш» деб аталмоқда. Бу инвестициянинг алоҳида бир қўриниши бўлиб, асосан кишиларнинг соғлигини сақлаш, ақлий ва маънавий ривожланиши учун, ҳаётини узайтириш ҳамда кишиларнинг иш фаолиятида ижодий қатнашиши ва унинг самарадорлиги ошиши учун сарфланади. Ҳозирги вақтда Ўзбекистон Республикасида инвестициянинг катта қисми соғлиқни сақлаш, маориф учун сарфланмоқда. Бунга мисол қилиб, қишлоқ жойларда врачлик амбулатория пунктлари, коллеж ва лицейлар қуриш дастурларини мисол қилиб келтириш мумкин.

Маълумки инвестициялар маълум бир вақтга қўйилади. Шу сабабдан молиявий қўйилмалар узок муддатли ва қисқа муддатли молиявий қўйилмаларга ажратилади. Узоқ муддатли молиявий қўйилмалар бир йилдан кўп бўлган муддатларга қўйилади, баъзан 10 йилларга ҳам қўйилиши мумкин. Масалан, киши омили учун қўйилган инвестициялар кишилар олган билимлардан самарани кўп йиллардан кейин олиш мумкин. Қисқа муддатли молиявий қўйилмаларга бир йилгача бўлган муддатга қўйилган инвестициялар тушунилади, яъни шу муддатда қўйилган мабалағлар ўз самарасини бериши лозим.

Бозор иқтисодиёти ислоҳотларини чуқурлаштириш, иқтисодиётни эркинлаштириш ва мулк ҳуқуқини ҳимоя қилишни мустаҳкамлашга қаратилган чора - тадбирларнинг амалга оширилиши мамлакатда инвестиция мухитини яхшилаш ҳамда хажми тобора ортиб бораётган хорижий инвестицияларни жалб қилишда ижобий таъсир кўрсатади.

1.2. Миллий иқтисодиётни модернизациялашда инвестицион сиёсатнинг аҳамияти

Жаҳон тажрибасидан маълумки, хорижий инвестицияларни иқтисодиётга жалб қилмасдан туриб жиддий таркибий ўзгаришлар, хўжалик юритувчи субъектларнинг ишлаб чиқариш фаоллигини ошириш, модернизациялаш, жаҳон бозорига қаратилган экспортбоп маҳсулотлар ишлаб чиқариш, қишлоқ хўжалиги самарадорлигини тубдан ошириш, қолаверса иқтисодиётнинг барқарор ва мутаносиб суръатларда ўсишини таъминлаш, ишлаб чиқаришни техник ва технологик жиҳатдан янгилаш вазифаларини ҳал этиш қийин.

Инвестициялар замонавий техника ва технологиялар билан қуролланиш, илмий техник, ишлаб чиқариш ва ақлий имкониятларини тиклашнинг асосий воситасидир. Айнан хорижий инвестициялар орқали миллий иқтисодиёт жонланиб, ишлаб чиқариш замонавий, рақобатдошлар товарлар ишлаб чиқаришга ихтисослашиб борилади. Бу эса, ўз навбатида янги иш ўринларининг ташкил этилиши ва мамлакатдаги мавжуд иқтисодий ва ижтимоий муаммоларнинг ҳал бўлишига олиб келади.

Иқтисодиётда таркибий ўзгаришлар ва модернизациялашни амалга ошириш устун даражада мамлакатнинг ишлаб чиқариш, ресурс салоҳиятидан ва ички захираларидан фойдаланиш самарадорлиги билан белгиланади. Иқтисодиёт таркиби унинг барқарорлигини таъминловчи хўжалик тизимининг элементлари ўртасидаги нисбат ва муносабатлар йиғиндисидан иборат.

Иқтисодиёт таркиби ва иқтисодий ўсиш бир-бiri билан чамбарчас боғланган икки мухим муаммо ҳисобланади. Бир томондан иқтисодиётнинг юқори суръатларда ривожланиши иқтисодиёт консерватив таркибга эга бўлса, унинг самарадорлигини пасайтиради. Иккинчи томондан иқтисодиётдаги мавжуд нисбатлардан янги прогрессив таркибга ўтишга таркибий ўзгаришларни таъминлайдиган тармоқларни барқарор суръатларда ривожлантириш асосида эришилади. Бозор иқтисодиётiga ўтиш даврида мамлакат иқтисодиёти таркиби учун деформация элементлари, тармоқларда монополизмнинг мавжудлиги ва қайта ишлаш тармоқлари рақобатбардошлигининг пастлиги хосдир.

Модернизация –

а) обьектни такомиллаштириш, янгилаш, уни янги талаблар ва меъёрлар, техник шартлар, сифат кўрсаткичларига мос ҳолда мувофиқлаштириш.

Асосан машина, жиҳозлар, технологик жараёнлар модернизацияланади.

б) тарихий-фалсафий моҳияти-анъанавий жамиятдан замонавий жамиятга, аграр иқтисодиётдан индустрисал иқтисодиётга ўтишдаги макрожараён.

Ушбу жараён барча мамлакатларда бир вақтда амалга ошмаган, натижада олимлар етакчи мамлакатлар ва уларнинг орқасидан эргашувчи турдаги модернизациядаги мамлакатлар ҳақида сўз юритадилар.

Модернизация-бу ўзида сиёсий ирода, иқтисодий мақсадлилик ва технологик имкониятларни бирлаштирувчи комплекс жараёндир.⁹

Ишлаб чиқаришни модернизациялаш – ишлаб чиқаришни замонавий технологиялар билан жиҳозлаш, уни маънавий жиҳатдан янгилаш, таркибий жиҳатдан техник ва технологик қайта тузиш каби чора-тадбирларни ўз ичига олувчи жараён. Ишлаб чиқаришни модернизациялашнинг асосий йуналиш ва воситалари бўлиб қўйидагилар ҳисобланади: корхоналардан эскирган асбоб-ускуналарни чиқариш; ишлаб чиқаришни замонавий техника ва технологиялар билан жиҳозлаш; маҳаллий ресурслар асосида ишлаб чиқаришга инновацион технологияларни жорий этиш; ишлаб чиқарилаётган

⁹ Модернизация России: условия, предпосылки, шансы под редакцией д.э.н. В.Л.Иноземцева –Москва, Центр исследований постиндустриального общества,2009

маҳсулот ассортиментини кенгайтириш; ишлаб чиқариш харажатларини пасайтириш ва ресурсларни тежаш; сифатни бошқариш ва сертификатлаш тизимини жорий этиш; чиқитсиз ва экологик тоза технологияларни жорий этиш ва бошқалар.

Иқтисодий модернизация иқтисодий яратувчанлик жараёнининг интенсификациясини назарда тутади, ҳамда унга меҳнатни дифференциаллашуви, ишлаб чиқаришдаги энергетик жиҳозлар ошиши, фаннинг ишлаб чиқариш(иктисодий) кучига айланиши ва ишлаб чиқаришни рационал бошқарувининг ривожланиши ҳисобига эришилади.

Унинг таркибий қисмлари қуидагилар:

- Инсон ёки ҳайвон кучини ишлаб чиқариш, тақсимлаш, транспорт ва коммуникацияда қўлланиладиган буғ, электр ва атом энергияси каби жонсиз энергия манбалари билан алмаштириш;
- Иқтисодий фаолиятни анъанавий қарашлардан ажратиш(ҳоли қилишлик);
- Меҳнат воситаларини машина ва мураккаб технологиялар билан алмашинувини тезкор ўсиши;
- Иқтисодиётнинг иккиласми(саноат ва савдо) ва учламчи(хизмат кўрсатиш) секторларидаги миқдорий ва сифатий нисбатнинг ўсиб бориши ҳамда ўз навбатида бирламчи (қазиб олиш) секторининг қисқариб бориши;
- Иқтисодий фаолият-ишлаб чиқариш, истеъмол ва тақсимлашнинг иқтисодий роль ва кластерларидаги ўсиб борувчи ихтинослашув;
- Иқтисодиётдаги ўз-ўзини қувватлашнинг ўсишини таъминлаш;
- Ўсиб борувчи индустрIALIZАЦИЯ.

Модернизация ишлаб чиқаришда, истеъмолда товар-пул муносабатларининг ривожланиши ва етакчилик қилишига таъсир этувчи иқтисодий шакл ва институтлар ҳамда меҳнатга мажбурашнинг юзага келишидаги омил бўлди. Ҳамда капитализмнинг ривожланишига олиб келди. Бу эса ўз навбатида бозор муносабатларининг ривожланиши ва кенгайишига олиб келди.

Миллий иқтисодиётни ривожлантирища хорижий инвестицияларнинг аҳамияти бениҳоят катта бўлиб, у қуидагилар билан изоҳланади:

- биринчидан, хорижий инвестициялар ишлаб чиқаришга замонавий техника ва технологияларни жорий этиб, экспортга мўлжалланган маҳсулотларни ишлаб чиқаришни ривожлантиради;
- иккинчидан, импорт ўрнини босувчи товар ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш ва бунинг учун хорижий инвестицияларни иқтисодиётнинг устувор соҳаларига йўналтириш ва пировардида аҳолининг меъёрдаги турмуш даражасини таъминлаш имконини яратади;
- учинчидан, кичик бизнесни ривожлантириш ва кишлоқ хўялиги ишлаб чиқаришини жадаллаштириш орқали ўсиб бораётган аҳолини иш жойлари билан таъминлайди;
- тўртингидан, корхоналарнинг эскирган ишлаб чиқариш қувватларини, моддий-техник базасини янгилайди ва техник қайта куроллантиради;
- бешинчидан, табиий ресурсларни қайта ишловчи корхоналарни барпо этишга кўмаклашади ва х.к.

II БОБ. ЎЗБЕКИСТОНДА ИНВЕСТИЦИОН СИЁСАТНИ АМАЛГА ОШИРИШ ЖАРАЁНИ ВА УНИНГ ИҚТИСОДИЙ ТАҲЛИЛИ

2.1. Инвестицион сиёсатни амалга оширишда Ўзбекистондаги мавжуд имкониятлар ва иқтисодий салоҳият

Бутунги кунда мамлакатимиз улкан территорияга, кўп миллионли аҳолисига, турли-туман ресурсларга эга бўлсада, у бошқа мамлакатлар билан доимий ва белгиланган иқтисодий алоқаларга эга бўлмасдан туриб, якка ҳолда ривожланишнинг юқори чўққиларига эриша олмайди.

Ўзбекистоннинг жаҳон хўжалик алоқаларига қўшилиш жараёни объектив тузилмавий шартшароитлар етилган ва ташки иқтисодий алоқаларнинг хўжалик механизми ислоҳ қилина борган сари босқичма-босқич ривожланмоқда.

Миллий иқтисодиётнинг жаҳон хўжалигига муносиб тарзда кириб боришига йўналтирилган стратегия республиканинг иқтисодий салоҳиятига асосланиши реал вазиятидан келиб чиқсан ҳолда туғилади ва у давлатимизни сиёсий-иктисодий ривожлантиришнинг асосий мақсадларига эришишга қаратилган.

Жаҳон хўжалик алоқаларининг моддий-ашёвий асосларини у ёки бу минтақавий гурухлар ёхуд иттифоқларга бирлашган мамлакатларнинг интеграциявий салоҳияти ташкил қиласди.

Иқтисодиётимизга киритилаётган инвестицияларнинг йилдан-йилга ўсиб боришида бир қатор инвестицион қуляйликлар ва қуляй инвестиция мухити шаклланганлигини келтириб ўтиш жоиз. Шунингдек, инвестицион мухит фаровонлигига таъсир кўрсатувчи қуидаги асосий омилларни ҳам қайд этиш ўринлидир. Буларга:

1. Сиёсий барқарорлик. Давлат томонидан барча ижтимоий-иктисодий соҳаларда олиб борилаётган тизимли ислоҳотлар ва Ўзбекистонда истиқомат қилаётган 100 дан ортиқ ҳалқ ва элатлар учун яратиб берилаётган teng имкониятлар, ҳар бир шахс, ҳар хўжалик юритувчи субъектларга ўз имкониятларини тўлақонли намойиш этишлари учун барча шароитларнинг мавжудлиги.

2. Миллий иқтисодиётнинг барқарор суръатларда ривожланиб бораётганлиги. Ўзбекистон ўз мустақиллигининг дастлабки йилларида, бозор иқтисодиётига ўтишнинг ўзига хос йўлини (“ўзбек модели”) танлаб, уни изчил амалга ошириши натижасида МДҲ (Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлиги) давлатларидан фарқли равишда, ишлаб чиқариш ва аҳоли турмуш даражасининг кескин пасайиб, давлатнинг ички ва ташки қарзлари ҳаддан зиёд ошиб кетишига йўл қўйилмасликка эришди. Ўзбекистон иқтисодиёти 1997-2003 йиллар давомида йилига 3,8-5,2 фоиз ўсиш суръатлари билан ривожланди. Кулай ишчан мухит яратиш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашга қаратилган иқтисодий ислоҳотларни чукурлаштириш жараёнларининг натижаси сифатида мамлакатимиз иқтисодиёти 2004 йилдан эътиборан йилига 7-9 фоиз даражасидаги юқори ва барқарор ўсиш суръатларини намойиш кила бошлади¹⁰. Айни пайтда, жаҳонни ларзага солган, кўплаб мамлакатлар иқтисодиётига катта талофатлар етказиб, издан чиқарган глобал молиявий-иктисодий инқироз жараёнларининг мураккаб ва оғир синовларидан ўтаётган мамлакатимизнинг ўзига хос тараққиёт йўли ислоҳотларни давом эттириш ва чукурлаштириш орқали янада самарали ва мустаҳкам бўлиб бормоқда.

3. Географик ва геосиёсий жойлашуви. Ўзбекистон Марказий Осиёнинг чорраҳасида жойлашган бўлиб, самарали минтақавий ҳамкорлик алоқаларини ўрнатиш, минтақавий ва трансмиллий лойихаларда иштирок этиш учун қуляй транспорт коридорларига эга мамлакатdir¹¹.

4. Ривожланган инфраструктуранинг мавжудлиги. Республикада транспорт инфраструктураси бўлмиш, темир йўллари, автомобил йўллари ҳамда ҳаво йўллари яхши йўлга қўйилган. Темир йўлларимизнинг узунлиги 6,5 минг км., автомобил йўлларимизнинг узунлиги 43,5 минг км.га teng. Миллий авиакомпаниямизда мунтазам равишида 40 дан ошиқ чет эл шаҳарларига тўғридан-тўғри рейслар амалга оширилади, шунингдек, жаҳоннинг 24 та давлатида 43 дан ошиқ ваколатхонасига эга. Республикаизда йилига 48 млрд. кВт.с. электр энергияси ва 10 млн. Гкал. иссиқлик энергияси ишлаб чиқарилади. Бу нафакат ички эҳтиёжимиз, балки хорижга экспорт қилишимизга ҳам имкон яратади.

5. Қуляй солиқ ва божхона сиёсати. Ўзбекистон иқтисодиётига киритилаётган хорижий инвестициялар учун инвесторларга қатор имтиёз ва преференциялар яратилган ва уларнинг кафолати қонун билан мутаҳкамлаб қўйилган. Хусусан, улар мулк солиғидан, тадбиркорлик фаолиятидан олинаётган даромад солиғидан ҳамда бир қатор божхона божларини тўлашдан озод этилганлар.

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларида (1990-2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011. – 13 б.

¹¹ Юлдашев Р.З. Инвестиционное обеспечение приватизированных предприятий в Узбекистане: управленический аспект. Монография. – Т.: Иқтисодиёт, 2009. – 93 с.

6. Юксак салоҳиятга эга ишчи кучининг мавжудлиги. Ўзбекистонда юқори салоҳиятга эга бўлган мутахассис кадрларга эга бўлиб, аҳоли саводхонлиги даражаси 100 фойзни ташкил этади. Мамлакатда ҳар тўртинчи киши олий ёки ўрта маҳсус маълумотга эга ҳисобланади. Биргина таълим соҳасини оладиган бўлсак, мамлакатимизда ўз мазмун ва моҳиятига кўра ноёб бўлган Кадрлар тайёрлаш миллий дастури муваффақиятли амалга оширилди. Ушбу дастур ўн икки йиллик яхлит мажбурий узлуксиз таълим тизимиға ўтиш ҳамда таълим жараёнларининг сифатини тубдан ва тизимли оширишга, кадрларнинг юксак даражадаги умумий ва касбий маданиятга эга бўлган янги авлодини тарбиялашга қаратилган маҳсус чора-тадбирларни кўриш имконини берди. Ахолининг ҳар бир аъзоси турмуш шароитларини ошириш, билим олиш имкониятларини кенгайтириш, саломатлигини мустаҳкамлаш, ишчи кучи сифатида ижтимоий фойдали меҳнатда иштирок этиш салоҳиятини юксалтириш давлатимиз ижтимоий сиёсатининг устувор йўналишларидан ҳисобланади. Ана шу маънода аҳоли муҳофазасини таъминлашдаги биринчи ва асосий вазифа ҳам инсонни камол топтириш, унинг оила ва жамиятдаги ўрни ҳамда нуфузини кўтариш билан боғлиқ. Бинобарин, жамиятнинг инсонпарварлиги мамлакат иқтисодий салоҳиятининг қанчалик юксаклиги билангина эмас, балки бу салоҳият ҳар бир кишининг фаровон яшаси ва ҳар томонлама ривожланиши учун йўналтирилгани билан ҳам баҳоланади.

Мамлакатнинг интеграцион салоҳияти деганда, фикримизча, халқаро иқтисодий интеграциянинг алоҳида томонлари-субъектлари амалга оширадиган халқаро ишлаб чиқариш-иктисодий ҳамкорлик ва алмашув предмети бўлган миллий табиий, меҳнат, ишлаб чиқариш, молия-кредит, савдо ресурслари, илмий ходимлар ва одамларнинг ақлий қобилияти мажмуини тушуниш зарур. Ўзбекистоннинг интеграцион алоқаларини жадаллаштиришга хизмат қиласиган омиллар ва шароитлар орасидан республика интеграцион салоҳиятининг кўйидаги аниқ-равshan устунликларини санаб ўтиш мумкин:- Ўзбекистоннинг Евроосиё қитъасидаги кулай геостратегик жойлашуви;

- ер, минерал-хом ашё ва ўсимликларнинг анча катта заҳираси, шунингдек, қишлоқ хўжалигини ривожлантириш учун қулай бўлган тенги йўқ тупроқ-иклим шароитлари;
- муҳим ташқи савдо ва экспорт салоҳияти;
- тегишли давлатлараро коопрециялашув ва биргаликдаги инвестициялар мавжуд бўлганда анча қисқа муддатлар ичида тайёргарликнинг юқори даражасига эга рақобатбардош маҳсулот ишлаб чиқаришни ташкил қилишга имкон берадиган йирик ишлаб чиқариш салоҳияти;
- инсонлар салоҳияти, тез қўпайиб бораётган меҳнат ресурслари, шунингдек, нисбатан арzon (жаҳон миқёсида олиб қараганда) иш кучининг мавжудлиги;
- ривожланган ишлаб чиқариш инфратузилмаси, биринчи навбатда республикани МДҲнинг бошқа минтақалари билан боғлаб турадиган, автомобил ва темир йўл магистраллари, телекоммуникация тизимининг мавжудлиги;
- республикада чет эл капиталини инвестиция қилиш, ўзаро фойдали ташқи иқтисодий ва интеграцион ҳамкорликнинг яхши кафолати бўлган барқарор сиёsat.

- Юқорида кўрсатилган позициялар бўйича миллий иқтисодиётнинг бозор иқтисодиётига ўтаётган шароитида мамлакат интеграциявий салоҳиятидан самаралироқ фойдаланиш учун бу салоҳиятининг ҳозирги ҳолатига баҳо бериш керак.

Биринчи навбатда, бу потенциалнинг таркибий қисмлари бўлган геостратегик жойлашув, табиий-хомашё ва меҳнат ресурслари, шунингдек экспорт имкониятлари кабиларни тавсифлаш лозим.

Республика ноёб табиий бойликларга, кудратли иқтисодий ва илмий-техникавий, ақлий ва маънавий салоҳиятга эга. Тарихнинг ўзи Ўзбекистоннинг ўрнини Фарби Шарқ билан, Жанубни Шимол билан боғлайдиган Евроосиё йўллари чорраҳасида белгилаган. Бизнинг Республикамиз Евроосиё иқтисодий ва маданий қўприги бўлиб хизмат қилиши мумкин. Бу қўприк доирасида товарлар, технологиялар, сармоялар ва маданий қадриятларнинг харакати ва алмашуви учун яхши шароит яратилган.¹²

Ўзбекистон табиий ресурсларга бой ўлка. Мамлакат худудида 2 2700 дан ортиқ фойдали қазилма бойликлари кони мавжуд, улардан 900 га яқини ўзлаштирилган.

Ўзбекистоннинг келажаги қимматбаҳо қазилма бойликлари, рангли ва ноёб металлар, органик ёнилғиларнинг барча турлари - нефть, табиий газ ва газ конденсати, кўмир, уран, қурилиш материалларининг кўплаб турлари ва бошқа конларни ўзлаштириш билан боғлиқ.

¹² Жаҳон иқтисодиёти. Назарова Г.Г.,Халилов Х.Х., Ханова И.М.,Хакимов Н.З., Бобоҷонов Б.Р. Т.: МЧЖ “RAM-S”, 2007 й

Қатор фойдали қазилмалар - олтин, табиий газ, вольфрам, калий тузи, фосфоритлар, каолинларнинг аниқланган захиралари ва истиқболли лойихалари бўйича Ўзбекистон нафақат МДҲда, балки дунё миқёсида ҳам етакчи ўринларни эгаллади.

Ўзбекистон казиб олинадиган олтиннинг умумий хажми бўйича дунёда саккизинчи ўринни, уни аҳоли жон бошига ишлаб чиқариш бўйича эса бешинчи ўринни эгаллади; республика 30 га яқин олтин конлар аниқланган. Мурунтовдаги олтин конларини (микдори ва сифати бўйича) Колондайк (АҚШ), Витватерсранд (ЖАР), Колар (Хиндистон) сингари жаҳондаги энг йирик конлар билан бир қаторга қўйиш мумкин. Мустақиллик шарофати туфайли, олтин захираларини ўзи тасарруф этиш имкониятига эга бўлган Ўзбекистон, жаҳон олтин бозорида ҳам тенг хуқуқли ҳамкор бўла олиши мумкин.

Бутун Марказий Осиё минтақаси бўйича газ конденсати захираларининг 74 %, нефтнинг 31 %, табиий газнинг 40 %, кўмирнинг 55 %и Ўзбекистон хиссасига тугри келади. Табиий газ қазиб олиш бўйича республика МДҲ мамлакатлари ичидаги ўринда ва дунёдаги бу соҳанинг кучли етакчи 10 мамлакатлари қаторида туради.

Ўзбекистон Марказий Осиёда ва МДҲ доирасида пахта етиштирувчи асосий мамлакат бўлиб хисобланади. Агар бутун Марказий Осиё мамлакатлари 2 млн. тонна пахта толаси етиштираса, унинг 1,4 млн. тоннаси ўзбек толасидир. Ўзбекистон пахта толаси етиштириш бўйича дунёда туртинчи ўринда, уни экспорт қилиш бўйича эса иккинчи ўринда туради.

Ўзбекистон газ узатиш тизими МДҲ давлатларининг ягона газқувур тизимига киради. У Марказий Осиё, Россия ва Украина каби Европа давлатларига газ узатиш техник имконияти билан биргалиқда 9 та бош газ транспорт тармоғи нафақат Марказий Осиё учун, МДҲнинг Европа кисми давлатлари ва Кавказорти учун ҳам умуддавлат аҳамиятига эга.

Ўзбекистоннинг ҳалқаро бозорга мустақил суръатда чиқиши ва дунё хўжалигига интеграциялашуви шароитларида унинг бошланғич иқтисодий салоҳияти жаҳон хўжалигига самарали қўшилиш истиқболларига умид қилиш имконини беради.

2.2. Ўзбекистонда стратегик йўналишларда олиб борилаётган инвестицион лойиҳалар

Мамлакатимизда техник модернизациялаш бўйича тармоқ дастурлари ҳам ишлаб чиқилиб, уларда иқтисодиётимизнинг етакчи тармоқларини техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш, ишлаб чиқаришнинг замонавий андозаларига ўтиш, тежамкор ва самарали технологияларни қўллаш каби чора-тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилади.

Жумладан, мамлакатимизда 2009-2014 йилларга мўлжалланган ишлаб чиқаришни модернизациялаш, техник ва технологик қайта қуроллантириш бўйича муҳим лойиҳаларни амалга ошириш чоралари дастури умумий қиймати 42,51 млрд. АҚШ долларидан иборат 852 та инвестиция лойиҳасини ўз ичига олади. 2009 йилда тасдиқланган айрим тармоқ дастурлари тўғрисидаги маълумотни қўйидаги жадвал орқали кўриш мумкин (2.1.-жадвал).

2.1.-жадвал.

Модернизациялаш, техник ва технологик қайта қуроллантиришининг тасдиқланган тармоқ дастурлари¹³

Тармоқлар	Лойиҳалар сони, (дона)	Лойиҳалар қиймати, (млн.АҚШ доллари)
Пахта тозалаш саноати	41	129,7
Тўқимачилик саноати	65	477,7
Ёғ-мой саноати	63	31,7
Кимё саноати	30	291,7
Автомобиль саноати	26	255,1
Курилиш материаллари саноати	36	343,1
«Ўзметкомбинат» акциядорлик ишлаб чиқариш бирлашмаси	9	49,0
Фармацевтика тармоғи	45	26,5
Навоий төғ-кон металлургия комбинати	26	892,1
Олмалиқ төғ-кон металлургия комбинати	13	405,3
Қишлоқ хўжалик машинасозлиги	13	28,0

¹³ www.stat.uz

Республикамида 2009 йил мобайнида қайд этиб ўтилган инвестиция дастури ва техник модернизациялаш бўйича тармоқ дастурлари доирасида 690 та инвестиция лойиҳаси амалга оширилиб, уларнинг 303 таси муваффақиятли якунланди. Бунинг натижасида 22 та йирик ишлаб чиқариш объекти, жумладан, нефть-газ, кимё, металлургия саноатида 8 та, машинасозлик саноатида 9 та ва қурилиш индустриясида 5 та обьект фойдаланишга топширилди. Йил давомида ниҳоясига етказилган бир қатор стратегик лойиҳаларни қуйидаги жадвал орқали кўриш мумкин (2.2.-жадвал).

2.2.-жадвал.

2009 йил давомида ниҳоясига етказилган стратегик лойиҳалар¹⁴

Лойиҳа объекти	Лойиҳанинг қисқача мазмуни
«Фарғонаазот» корхонаси	Аммиак агрегатларини реконструкция қилиш
«Максам-Чирчик» корхонаси	
Наманган шаҳридаги енгил автомобиллар учун бутловчи қисмлар ишлаб чиқариш заводи	Енгил автомобиллар учун фара ва чироқлар ишлаб чиқариш
Бухоро шаҳридаги «ДЭУ текстил» тўқимачилик комплекси	Пахта толасини қайта ишлаш асосида тўқимачилик маҳсулотлари ишлаб чиқариш
«Газли» қўшимча компрессор станцияси	Газ маҳсулотларини истеъмолга тайёрлаш ва ишлов бериш жараёнларини таъминлаш
«Кўнғирот» компрессор станцияси	
Туркманистон-Ўзбекистон-Қозогистон-Хитой трансмиллий магистрал газ қувури	Туркманистондан Ўзбекистон худуди орқали Хитойга ўтадиган газ қувуруни тортиш ишлари
«Янги Ангрен-Ўзбекистон» ЛЭП-500 электр узатиш линияси	Мамлакат худудларини электр энергияси билан таъминлаш
«Ғузор-Сурхон» юқори вольтли электр узатиш линияси	
«Оҳангарон-Пунгон» магистрал газ қувури	Мамлакат худудларини табиий газ билан таъминлаш

Бундан ташқари, худудларимизда, аввало, қурилиш материаллари саноати, озиқ-овқат, енгил саноат ва бошқа тармоқларда кичик бизнес соҳасида фаолият олиб борадиган 480 дан ортиқ янги ишлаб чиқариш корхоналари ташкил этилди.

Иқтисодиётни жадал ривожлантириш ва халқимиз фаровонлигини оширишда мамлакатимиз худудларида ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш масалаларига алоҳида ёътибор қаратилмоқда.

Стратегик инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш натижасида мамлакатимизда ягона электр ва газ тармоғи тизимларини ташкил этиш ишлари асосан якунланди. Бу эса Фарғона водийси ва Ўзбекистон жанубида яшайдиган аҳолини табиий газ ва электр энергияси билан ишончли таъминлаш, шунингдек, электр энергия экспорт қилишни сезиларли равишда ошириш имконини беради.

Шу ўринда, электр ва газ тармоғини барпо этиш бўйича стратегик инвестиция лойиҳаларининг мамлакатимиз учун нечоғлиқ муҳим аҳамият касб этишини яна бир бор таъкидлаш мақсадга мувофиқдир. Айнан шу йўналишдаги ишларнинг амалга оширилиши натижасида:

1) мамлакатимизда ягона электр ва газ тармоғи тизимларини ташкил этиш ишлари якунланиб, улардан узлуксиз ва тежамли фойдаланишни назорат қилиш ва таъминлаш;

2) Фарғона водийси ва Ўзбекистон жанубида яшайдиган аҳолини табиий газ ва электр энергияси билан ишончли таъминлаш;

3) электр энергия экспорт қилишни сезиларли равишда ошириш имкониятлари қўлга киритилди.

Хусусан, мамлакатимизда электр, табиий газ ва ичимлик суви таъминотини замонавий талаб даражасида йўлга қўйиш борасида:

- меъёрдагидан ортиқча ёки кам қувват билан ишлаётган 283 та трансформатор подстанцияларини янгиларига алмаштирилди (ушбу тадбирларга 2,9 млрд. сўм маблағ сарфланди);

- меъёрдагидан ортиқча қувват билан ишлаётган 308 км электр тармоқларини алмаштириш ишлари амалга оширилди (1 млрд. сўм);

- худудларда жами 964,2 км. газ тармоқларида қурилиш ва реконструкция ишлари тўлиқ якунланиб, фойдаланишга топширилди;

¹⁴ www.stat.uz

- ҳудудларда 2,3 минг км. сув тармоқларини қуриш ва реконструкция қилиш ишлари амалга оширилди;

- 366 та қишлоқ аҳоли пунктларида ичимлик суви объектлари қуриб фойдаланишга топширилди (19 млрд. сўм).

Юртбошимизнинг “2010 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маърузасида таъкидланганидек, жами инвестицияларнинг 73 фоиздан ортиғи мамлакатимизнинг ички манбалари ҳисобидан – корхоналар ва аҳоли маблағлари, инвестиция жараёнларида тобора фаол иштирок этаётган тижорат банклари кредитлари, шунингдек, давлат бюджети ва бюджетдан ташқари жамғармалар маблағлари ҳисобидан шакллантирилган.

Олиб борилган тизимли ишлар ва оқилона инвестиция сиёсати туфайли ўтган 2011 йилда ўнлаб замонавий корхоналар ишга тушурилди. Хусусан, “Женерал Моторс Повертрэйн Ўзбекистон” кўшма корхонасида юқори технологиялар асосида автомобиль гененатори ва копрессорлари ишлаб чиқариш бўйича қувватлар барпо этилди, энергияни тежайдиган лампалар ишлаб чиқариш бўйича учта лойиха амалга оширилди.

Шулар қаторида “Зенит электроникс” кўшма корхонасида “Самсунг” кир ювиш машиналари ишлаб чиқариш ўзлаштирилди. Айни пайтда майший газ плиталари, кондиционерлар, электр пилесослар ва бир қанча бошқа маҳсулотлар ишлаб чиқариш йўлга кўйилди.

“Муборак газни қайта ишлаш заводи” унитар шуъба корхонасида суюлтирилган газ ишлаб чиқариш ҳажмини кўпайтириш мақсадида пропан-бутан аралашмаси қурилмасининг биринчи навбатини, Самарқанд вилоятида “МАН” юқ ташиб машиналари ишлаб чиқариш бўйича янги мажмуанинг дилерлик марказини бунёд этиш ишлари якунинг етказилди.

Навоий иссиқлик электр станциясида буғ-газ қурилмасини барпо этиш, Ўзбекистон – Хитой газ кувурининг учинчи йўналиши каби йирик лойихаларни амалга оширишда қурилиш-монтаж ишлари қизғин паллага кирди.

Навоий шахридаги эркин индустрисал-иқтисодий зона муваффақиятли фаолият юрита бошлади, унинг ҳудудида янги ташкил этилган корхоналарда спидометрлар, автомобиллар учун ўтгазгичлар, компрессорлар, рақамли телевизион тюнерлар, энергияни тежайдиган лампалар, ёритиш ускуналари, диодли лампалар, модемлар, полиэтилен ва пролипропилен қувурлар, косметика воситалари ҳамда тиббиёт маҳсулотлари ишлаб чиқариш йўлга кўйилди.

Ўзбекистон миллий автомобиль магистралини қуриш ва реконструкция қилиш бўйича лойихалар доирасида 302,5 километр узунликдаги йўлга замонавий қоплама ётқизилиб, реконструкция қилинди. Тошкент ва Бухоро шаҳарлари аэропортларининг маҳаллий йўналишларида хизмат кўрсатадиган йўловчи терминаллари фойдаланишга топширилди.

Тошкент – Самарқанд йўналишида мазкур икки шаҳар ўртасидаги 344 километр масофани атиги 2 соатда босиб ўтадиган, юқори тезликда ҳаракат қиласиган “Талго-250” йўловчи электр поездлари қатнови йўлга кўйилди.

Бу поездлардан фойдаланиш мақсадида темир йўл инфратузилмасини модернизация қилиш ва такомиллаштириш бўйича кенг кўламдаги ишлар амалга оширилди. Жумладан, 600 километр узунликдаги йўллар қайтадан тикланди, 68 километрдан иборат янги темир йўллар ётқизилди, Тошкент ва Самарқанд шаҳарлари темир йўл вокзаллари реконструкция қилинди ва қайтадан жиҳозланди.

Юқори кўшимча қийматга эга бўлган юксак технологиялар асосидаги маҳсулотлар ишлаб чиқаришга қаратилган инвестиция лойихаларини амалга оширишда жаҳондаги энг йирик ва машҳур АҚШнинг “Женерал Моторс”, “Тексако”, Германиянинг “МАН”, “Даймлер Бенц”, “Клаас”, Буюк Британиянинг “БАТ”, Испаниянинг “Максам”, Япониянинг “Исузу”, “Иточу”, Малайзиянинг “Петронас”, Кореянинг “Кореан Эйр”, “СНОС”, “LG”, Хитойнинг “CNPC”, Россиянинг “Лукойл”, “Газпром” каби компаниялари, Осиё тараққиёт банки, Жаҳон банки, Ислом тараққиёт банки сингари йирик ҳалқаро молия ташкилотлари, Жанубий Корея, Япония, Хитой ва бир қатор араб давлатларининг инвестиция банклари мамлакатимизнинг асосий ҳамкорлари бўлмоқда.

Навоий эркин индустрисал-иқтисодий зонаси – жаҳон стандартларига жавоб берадиган ва жаҳон бозорларида талаб қилинадиган маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминлайдиган, замонавий юқори технологияга асосланган ишлаб чиқаришни ташкил этиш учун хорижий инвестицияларни, биринчи галда тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб этиш бўйича қулай шарт-шароитлар яратиш, шунингдек Навоий вилоятининг саноат салоҳиятини, ишлаб чиқариш, транспорт-транзит ва ижтимоий инфратузилмасини ривожлантириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 3

декабрдаги «Навоий вилоятида эркин индустрисал-иқтисодий зона ташкил этиш түғрисида»ги қарори асосида ташкил этилган. Навоий эркин индустрисал-иқтисодий зона ҳудудида хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг асосий йўналиши – замонавий хорижий юқори унумли асбоб-ускуналар ва техника, технологик линиялар ва модуллар, инновация технологияларини жорий этиш ҳисобига юқори технологияли, жаҳон бозорларида рақобатбардош маҳсулотларни кенг кўламда ишлаб чиқаришдан иборат.

Мамлакатимизда телекоммуникация тармоғини ривожлантириш борасида 2009 йилда 12 та инвестиция лойиҳасини амалга ошириш бошланди. Замонавий технологиялар базасида «Тошкент–Бухоро» магистрал алоқа линияси кенгайтирилди. Бу линия каналларнинг ўтказувчанлик қобилиятини 60 баробарга ошириш ва шу тариқа видеотелефон, Интернет ва бошқа кенг тармоқли хизматлар кўрсатиш имконини берди. Шу билан бирга, «Андижон-Ўш», «Қўнғирот-Бейнов», «Денов-Турсунзода» ва «Термиз-Ҳайратон» йўналишлари бўйича халқаро алоқа линиялари ишга туширилди.

Статистик маълумотларга эътибор қаратадиган бўлсак, мустақиллик йилларида мамлакатимизга 33,6 миллиард АҚШ долларидан зиёд хорижий инвестициялар жалб этилган. Мазкур инвестицияларнинг барчаси асосан етакчи соҳаларни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилаш, транспорт ва инфратузилма коммуникацияларини ривожлантиришга қаратилган стратегик аҳамиятга молик лойиҳаларни ривожлантиришга йўналтирилди. Хусусан, охирги йилларда амалга оширилиши тутгалланган йирик инвестицион лойиҳаларни келтириб ўтадиган бўлсак, улар кўйидагилардир:

- Янги русумдаги 480 дан ортиқ MAN оғир юқ автомобиллари ҳамда 7797 дона Спарк М300 енгил автомобиллар ишлаб чиқарилди (инвестиция ҳажми – 31,3 миллион доллар ва 3 миллион евро);
- Йилига 30,0 миллиард куб метр газни транзит қилиш қувватига эга бўлган “Ўзбекистон-Хитой” газ қувури ишга туширилди (инвестиция ҳажми – 3168,9 миллион доллар);
- Кўкдумалоқ конида йилига 6 миллиард куб метр йўлдош газларни утилизация қилиш станцияси қурилди (инвестиция ҳажми – 373,0 миллион доллар);
- Хаузак конида йилига 3 миллиард метр куб газни бирламчи тайёрлов мосламаси ишга туширилди (ЛУКОЙЛ билан ҳамкорликда) (инвестиция ҳажми – 302,8 миллион доллар);
- Тошгузар – Бойсун – Кумкўргон йўналишидаги янги темир йўл (инвестиция ҳажми – 34,4 миллиард сўм);
- Навоий – Учқудук – Султон Увайстоғ – Нукус темир йўл линиясининг 6 та янги разъезди ишга туширилди (инвестиция ҳажми – 6,8 миллиард сўм);
- Тўқимачи-Ангрен йўналишида янги темир йўллар (инвестиция ҳажми – 85,4 миллион доллар).

2.3-жадвал

Марказлашган ва марказлашмаган маблағлар ҳисобидан амалга оширилган тадбирлар (2011 йил)¹⁵

№	Молиялаштириш манбалари	Амалга оширилган йирик тадбирлар	Ўзлаштирган маблағлар, млрд.сўм

¹⁵ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2011 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2012 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишлиланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маърузасини ўрганиш бўйича Ўкув кўлланма. – Т.: Иқтисодиёт. – 2012

1	Бюджет маблағлари	<ul style="list-style-type: none"> - сув хўжалиги тизими (ирригация ва мелеорация тадбирлари, янги сув хўжалиги иншоатлари қурилиши учун ва б.к) ривожлантирилди - соғлиқни сақлаш тизими ислоҳотлари учун - таълим тизимини ривожлантириш учун - қишлоқ аҳолисини тоза ичимлик суви билан таъминлаш мақсадида - шаҳар типидаги посёлкалар, қишлоқ қурилиши учун бош режа ва архитектура лойиҳалари учун 	272,3 282 31,4 41,5 2,5
2	Республика йўл жамғармаси	- замонавий йўлларни қуриш, мавжудларини қайта таъмирлаш учун	348,8
3	Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамғармаси	- сув хўжалиги иншоатларини қуриш, ирригация ва мелиорация тадбирлари учун	80,7
4	Таълим муассасаларини реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаси	- таълим тизимини ривожлантириш, янги турдаги таълим муассасаларини куриб битказиш, мавжудларини қайта реконструкция қилиш, шунингдек, таълим даргоҳларининг ўқув-лаборатория хоналарини жиҳозлаш учун	162,1
5	Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси	- ўрта маҳсус таълим мактаблари учун спорт мажмуаларини қуриш, мавжудларини қайта таъмирлаш, мусиқа ва санъат мактабларини ташкил этиш, улар учун замонавий биноларни барпо этиш	150,8
6	Хорижий инвестициялар, тижорат банклари кредитлари, Ўзбекистон Республикаси тараққиёт ва тикланиш жамғарамаси, корхоналарнинг хусусий маблағлари	Янги қурилишлар, модернизация ва реконструкция учун ўзлаштирилган жами маблағлар, <i>млн.доллар</i>	6016,97

2011 йилда молиялаштиришнинг турли манбалари ҳисобидан 14084 иш ўрнига эга жами 1006 ишлаб чиқариш объектлари истеъмолга киритилди.

2.4-жадвал

Ишлаб чиқариш ва ижтимоий характерга эга объектларнинг фойдаланишга топширилиши.¹⁶

¹⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2011 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2012 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишлиланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маъруzasини ўрганиш бўйича Ўкув қўлланма. – Т.: Иқтисодиёт. – 2012

№	Тармоқлар ва соҳалар	Фойдаланишга топширилган объектлар сони	Яратилган ишчи ўринлари, киши
1	Ёғочни қайта ишлайдиган соҳа	41	221
2	Енгил ва текстил саноати	235	6658
3	Машинасозлик саноати	17	409
4	Озиқ-овқат саноати	352	2550
5	Қурилиш моллари ишлаб чиқариш соҳаси	278	3234
6	Қишлоқ ва сув хўжалиги соҳаси	2	7
7	Фармоцевтика саноати	4	137
8	Кимё саноати	11	139
9	Бошқа тармоқлар	66	729

Ўзбекистон иқтисодиётини модернизациялашнинг ҳозирги босқичида инвестицион фаолиятнинг ўзига хос томонлари уни амалга ошириш механизмларини маказлаштирилган тақсимотини инвестициялаштиришнинг бозорга хос шакллари билан алмаштиришдан иборат. Инвестиция бозорини шакллантириш инвестицион ресурсларни тўплаш, жамғармаларни инвестицияларга айлантириш, улардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш муаммоларини ҳал этишининг зарурий шарти ҳисобланади¹⁷.

2.3. Марказий Осиё мамлакатларидағи модернизациялаш шароитида хорижий инвестицияларни жалб этиш сиёсатининг иқтисодий таҳлили

Миллий иқтисодиётга жалб қилинаётган хорижий инвестициялар миллий иқтисодиётни модернизациялашда мухим ҳисобланади. Чунки хорижий инвесторлар ўзлари билан нафакат валюта, балки юқори даражадаги технологияни ҳам олиб киради. Қуйидаги жадваллар орқали мамлакатга жалб қилинган хорижий инвестицияларнинг таҳлилини кўриб чиқамиз.

2.5-жадвал

Ўзбекистонга киритилган хорижий инвестицияларнинг ҳажми, млн. АҚШ доллари (2000-2010 йй.)¹⁸

Йиллар	Киритилаётган инвестициялар ҳажми
2000	24,9
2001	96,5
2002	80,1
2003	166,7
2004	333,8
2005	545,5
2006	683,8
2007	768,4
2008	1258
2009	2264
2010	3107,9

¹⁷ Каримов Н. Инвестицион фаолиятни қимматли қоғозлар орқали молиялаштиришдаги муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари. /Иқтисодиёт ва таълим. 2011 й., 5-сон.

¹⁸ www.stat.uz

Ўзбекистонга киритилган хорижий инвестициялар миқдори сўнгги йилларда ўсиш тенденциясига эга.

Шу ўринда Ж.М. Кейнс назариясига асосан мультиликатор назариясига хам тўхталиб ўтиш лозим деб ҳисоблаймиз. Мультиликатор-бу даромад ошиши ва бу ошишни келтириб чиқарувчи инвестицияларнинг ўсиши орасидаги муносабатларни акс эттиради. У миллий даромад ўсишини инвестициялар ўсишига боғлиқлигини кўрсатади. Инвестиция мультиликатори инвестицияларни даромад ўсишига таъсири натижасида талаабни кучайтиради, оширади.¹⁹

ICOR(cremental capital output ratio) коэффициенти ўтган йилги ялпи инвестицияларни (ЯИМга нисбатан фоизда) жорий йилдаги ЯИМнинг ўсиш суръатига нисбати билан аниқланади. Ушбу кўрсаткич орқали ривожланган давлатларда амалга оширилган инвестицияларнинг давлатнинг иқтисодий ривожланишига таъсири баҳоланиб борилади ва кўрсаткич миқдори 3-5 коэффициент доирасида ижобий баҳоланади.

ICOR коэффициенти бир йиллик кўрсаткичи инвестицияларни амалга оширишдан кўзланган самарани бермайди, чунки биринчи йили амалга оширилган инвестициялар одатда учинчи ёки ундан кейинги йилларда самара беришни бошлайди. Республикаизда охирги 6 йил мобайнида амалга оширилган инвестицияларнинг иқтисодиётга таъсирини қуидаги жадвал орқали кўриб чиқамиз.

2.6-жадвал

Ўзбекистон иқтисодиётига киритилган инвестицияларнинг ЯИМ ўсишига қўшган хиссаси (ICOR коэффициенти бўйича)

Йиллар	2005	2006	2007	2008	2009	2010
ЯИМдаги ялпи инвестициянинг луши %	20,8	19,5	19,4	22,7	26,1	30,3
Реаль ЯИМнинг ўтган йилга нисбатан ўсиши %	7	7,3	9,5	9	8,1	8,5
ICOR	2,97	2,67	2,04	2,52	3,2	3,56

Бошкacha қилиб айтганда, 2010-йилда Ўзбекистонга киритилган инвестициялар, яъни иқтисодиётга киритилган 3,56 сўм киритилган инвестиция қўшимча 1 сўм ЯИМнинг ўсишини таъминлаган.

Барчамизга маълумки, ўтган 2011 йилда фаолият кўрсатаётган корхоналарни модернизация қилиш, техник ва технологик қайта жиҳозлаш ҳамда замонавий, юксак технологияларга асосланган янги ишлаб чиқаришни ташкил этишни тезлаштириш борасида ижтимоий-иктисодий ривожланишимизнинг “Ўзбек модели”да келтирилган давлатнинг бош ислоҳотчилиги принципидан келиб чиқиб давлат томонидан оқилона, фаол инвестиция сиёсати олиб борилди. Буни биргина 2011 йилда ўзлаштирилган капитал қўйилмалар миқдоридан ҳам билиб олиш мумкин. Рақамларга эътибор қаратадиган бўлсак, 2011 йилда молиялаштиришнинг барча манбалари хисобидан қиймати 10 миллиард 800 миллион доллардан ортиқ капитал қўйилмалар ўзлаштирилди, бу 2010 йилга нисбатан 11,2 фоиз кўп демакдир²⁰.

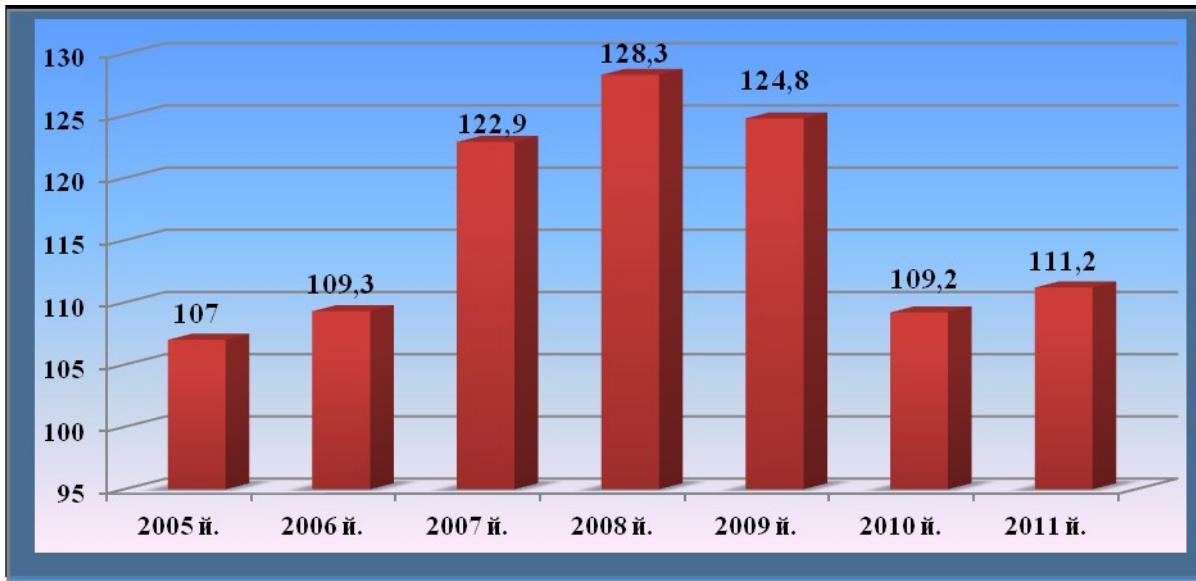
2.1-расм.

2005-2011 йилларда мамлакатимиз иқтисодиётига йўналтирилган инвестициялар суръатлари, фоизда.²¹

¹⁹ Кейнс Дж.М. общая теория занятости, процента и денег.-М., 1978,62 ст.

²⁰ Каримов И.А. 2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади. Халқ сўзи, 2012 йил 20 январь, № 14.

²¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2011 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иктисодий ривожлантириш якунлари ва 2012 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишлиланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маъруzasини ўрганиш бўйича Ўкув кўлланма. – Т.: Иқтисодиёт. - 2012

Республикамиз иқтисодиётида инвестицияларнинг сўнгги олти йилдаги ўсиш суръатлари турлича бўлиб, бунда олдинги йиллардагига нисбатан ўсиш ва пасайиш тенденциялари кузатилмоқда (2.1-расм).

Статистик таҳлилларни миллий валютимиз мисолида давом эттирадиган бўлсак, расмий маълумотларга кўра, 2011 йилнинг январь-декабрь ойларида 18291,3 миллиард сўмлик капитал қўйилмалар ўзлаштирилган. Инвестицияларнинг умумий ҳажмида марказлашган инвестициялар 17,5 фоизни (3198,7 млрд. сўм), шундан Якунланган 2011 йилда инвестицияларнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 23,9 фоизни (2.2.-расм) ташкил этгани ҳам мамлакатимизда инвестиция жараёнларининг жадал фаоллашиб бораётганлигини кўрсатади.

2.2-расм

Ўзбекистонда инвестицияларнинг ЯИМ билан баглиқлик тенденцияси (%да)²²

Иқтисодиётнинг глобаллашуви шароитида ва бозор муносабатлари талабларидан келиб чиқиб, жаҳонда

²² Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2011 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2012 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишлиланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маъруzasини ўрганиш бўйича Ўкув кўлланма. – Т.: Иқтисодиёт. – 2012

инвестициялар учун қатъий рақобатли кураш изчил давом этмоқда. Ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш, мамлакатимиз иқтисодиётiga бевосита хорижий инвестицияларнинг жалб қилинишини таъминлайдиган ҳуқуқий, ижтимоий-иктисодий ва бошқа шарт-шароитларни такомиллаштириш, хорижий инвестицияларга нисбатан очик эшиклар сиёсатини ўтказиш, маблағларни мамлакатнинг иқтисодий мустақиллигини таъминловчи устувор йўналишларда ҳамда рақобатдош маҳсулотлар ишлаб чиқариш билан боғлиқ йўналишларда мужассам қилиш республикада ўтказилаётган инвестиция сиёсатининг асосий тамойилларидир²³.

2.7-жадвал

2005-2011 йилларда инвестициялар таркибининг ўзгариши, фоизда²⁴

Молиялаштириш манбалари	2005 й.	2006 й.	2007 й.	2008 й.	2009 й.	2010 й.	2011 й.
Давлат бюджети	12,7	10,7	9,0	9,0	8,1	7,4	5,1
Чет эл инвестициялари	19,2	19,0	22,8	25,8	32,4	28,8	25,3
Корхоналар ва аҳоли маблағлари	60,3	60,0	59,0	53,9	46,9	47,3	49,0
Бошқа манбалар	7,8	10,3	9,2	11,3	12,6	16,5	20,6

Мамлакатимиз иқтисодиётiga жалб этилаётган инвестициялар манбалари ва улардан фойдаланиш борасида ижобий сифат ўзгаришлари рўй бермоқда. Молиялаштириш манбалари таркибига тўхтадиган бўлсак (2.7-жадвал), 2011 йилда умумий инвестициялар ҳажмида давлат бюджети маблағлари 5,1 фоиз; чет эл инвестициялари 25,3 фоиз; корхоналар ва аҳоли маблағлари 49 фоизни ташкил этган. Кўрсаткичлар таҳлилидан хулоса қилиш мумкинки, бугунги кунда жаҳон молиявий-иктисодий инқизори ҳукм сураётган бир шароитда ҳам Ўзбекистон улкан хорижий инвестициялар йўналтирилаётган мамлакатлар гуруҳидан жой олмоқда.

Иқтисодиётдаги таркибий ислоҳотларни янада чукурлаштириш, корхоналарнинг инвестицион фаолиятини янада жонлантириш, хорижий инвестицияларни, аввало тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни кенг жалб этиш ва улардан самарали фойдаланиш, ишлаб чиқарини модернизация қилиш, техник ва технологик қайта қуроллантириш, янги иш ўринларини шакллантириш ва шу асосда миллий иқтисодиётимизни барқарор ва жадал ривожлантиришни таъминлаш мақсадида Республика бюджетидан ҳам маълум (катта) миқдорда маблағлар ажратилмоқда.

2011 йил учун қабул қилинган Ўзбекистоннинг инвестиция дастурида бюджет маблағлари хисобидан жами 950,0 миллиард сўмлик маблағ ажратилиши кўзда тутилган эди, ҳақиқатда эса, олиб борилган иқтисодий сиёсат натижасида 2012 йил 1 январь ҳолатига бюджетдан 1101,7 миллиард сўм маблағ ўзлаштирилди. Бу эса прогноз қилинган маблағдан 116,0 фоизга кўп демакдир. Бунга албатта, бюджет даромадларининг ошганлиги ва молия-иктисод соҳасининг тўғри, оқилона олиб борилганлигини сабаб қилиб келтириш мумкин.

Қўйидаги 2.21.-жадвал маълумотларидан кўриш мумкинки, 2011 йилда ўзлаштирилган марказлашмаган инвестициялар умумий инвестицияларнинг 77,3 фоизини ташкил этган. Президентимиз маърузаларида қайд этилганидек, 2011 йилда жами инвестицияларнинг (10 миллиард 800 миллион доллар) 73 фоиздан ортиғи мамлакатимизнинг ички манбалари хисобидан – корхоналар ва аҳоли маблағлари, инвестиция жараёнларида тобора фаол иштирок этаётган тижорат банклари кредитлари, шунингдек, давлат бюджети ва бюджетдан ташқари жамғармалар маблағлари хисобидан шакллантирилган.

2.8-жадвал

²³ Махмудов Н.М, Маджидов Ш.А. Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш. Ўкув кўлланма. – Т.: ТДИУ, 2010. – 86-б.

²⁴ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2011 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иктисодий ривожлантириш якунлари ва 2012 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишлиланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги боскичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маъruzасини ўрганиш бўйича Ўкув кўлланма. – Т.: Иқтисодиёт. - 2012

**Ўзбекистон Республикасининг 2011 йилдаги Инвестицион дастурида кўзда тутилган
капитал қўйилмаларнинг асосий параметрлари²⁵**

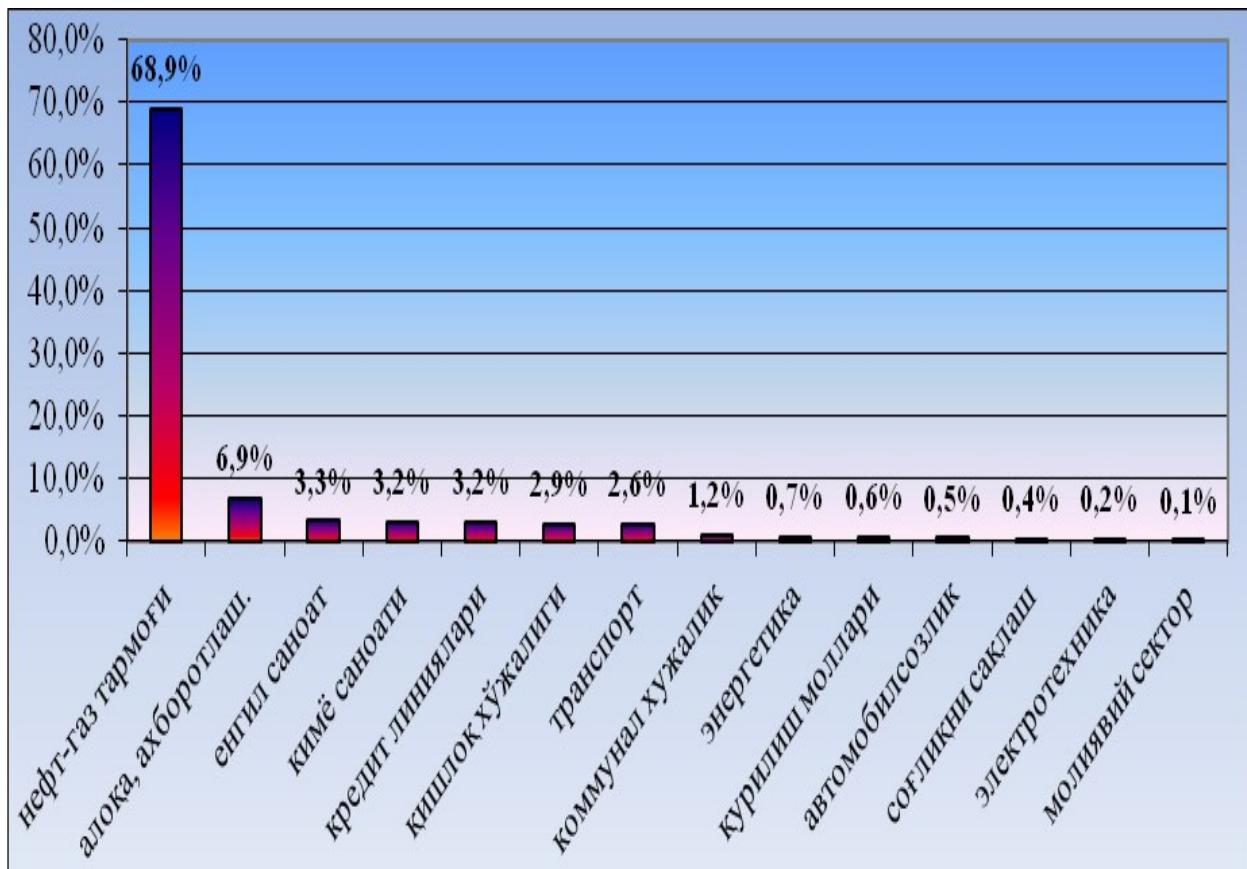
№	Молиялаштириш манбаларининг номланиши	Ажратиладиган маблағлар, млн. сўм
	Жами капитал қўйилмалар, шундан:	20 721 845
1.	Марказлашган инвестициялар:	4 969 491
1.1.	Бюджет маблағлари	950 000
1.2.	Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамғармаси	105 000
1.3.	Бюджетдан ташқари фонлардан, жумладан: - Республика йўл жамғармаси - Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси - Таълим муассасаларини реконструкция қилиш, капитал таъмиrlаш ва жиҳозлаш жамғармаси	911 834 609800 139930 162104
1.4.	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси (сўм эквивалентида)	1 353 527
1.5.	Давлат кафолати остидаги хорижий инвестициялар ва кредитлар (сўм эквивалентида), шундан: <i>Қишлоқ жойларида уй-жойларни қуриш (сўм эквивалентида)</i>	1 376 130 171 750
2.	Марказлашмаган инвестициялар:	16 025 354
2.1.	Корхона маблағлари	7 536 261
2.2.	Тижорат банклари кредитлари ва бошқа қарз маблағлари, шу жумладан: <i>АТБ “Қишлоқ қурилиши банки” нинг қишлоқ жойларида уй-жойларни қуриш учун имтиёзли кредитлари</i>	2 069 185 196 289
2.3.	Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар (сўм эквивалентида)	3 835 109
2.4.	Ахоли маблағлари	2 584 800

“Ўзбекистон Республикасининг 2011 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги Қарорининг бажарилиши йўлида қишлоқ ва сув хўжалиги тизимини янада ривожлантириш учун тегишли вазирлик ва идоралар билан биргаликда 2011-2015 йилларда амалга оширилиши кўзда тутилган 27 та истиқболли лойиҳа бўйича 990 млн АҚШ долларлик молиялаш манбаи белгиланди. ХХР хукумати, Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки, Ислом тараққиёт банки ва Франция хукумати ушбу лойиҳаларни молиялаш учун потенциал хорижий инвесторлар ҳисобланади.

2.3.-расм

²⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 29 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2011 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1455-сонли Қарори. 1-илова.

2011 йил Давлат инвестиция дастури доирасида жалб қилинган хорижий инвестицияларнинг тармоқлар бўйича улуши.²⁶

Юкоридаги расмдан кўриш мумкинки, 2011 йилда жалб қилинган хорижий инвестицияларнинг катта қисми, яъни 68,9 фоизи нефт-газ тармоғига тўғри келган. Навбатдаги юкори улуш алоқа ва ахборотлаштириш тармоғига тўғри келган бўлса, иқтисодиётнинг бошқа тармоқларга йўналтирилган хорижий инвестицияларнинг улуши ўртacha 2-3 фоизни ташкил этган (2.3-расм).

Тахлил қилинаётган йилда республикамиз иқтисодиётига ўзлаштирилган хорижий инвестицияларнинг катта қисми Хитой Халқ Республикасига - 55,8 фоиз, Россия Федерациясига - 21,1 фоиз, Жанубий Корея Республикасига - 4,8 фоиз, Осиё тараққиёт банкига (ОТБ) - 3,2 фоиз ва бошқа бир қатор давлатларга (Франция, Нидерландия, Малайзия, Буюк Британия, Германия, ЖАР, Япония, Сингапур, АҚШ, Туркия, Испания ва б.к.) тўғри келган. Аммо, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни иқтисодиётга киритишда Буюк Британия давлатининг ҳиссаси 67,4 фоини ташкил килган.

Юртбошимизнинг “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” номли маъruzalariда таъкидланганидек, “Мамлакатимиз иқтисодиётини ривожлантиришга йўналтирилаётган капитал қўйилмалар ҳажми анча ошибб, ўтган (2011 йилга) йилга нисбатан уларнинг ўсиш суръатлари 109,3 фоизни, ялпи ички маҳсулот таркибида улуши эса 24,5 фоизни ташкил этиши кутилмоқда.

Шунингдек, хорижий инвестициялар ва жалб қилинадиган кредитлар ҳажми 16 фоизга кўпайиб, 3 миллиард 300 миллион доллардан ошади. Мазкур маблагнинг 2 миллиард 300 миллион доллардан ортиги ёки қарийб 70 фоизини тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ташкил этиши, айниқса, эътиборлидир. Бу хорижий инвесторларнинг иқтисодиётимизнинг мустаҳкамлиги, энг муҳими, Ўзбекистон тараққиётининг истиқболига бўлган қизиқиши ва ишончи тобора ортиб бораётганидан яққол далолат беради”²⁷.

²⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2011 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иктисодий ривожлантириш якунлари ва 2012 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишлиланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маъruzasini ўрганиш бўйича Ўқув кўлланма. – Т.: Иқтисодиёт. – 2012

²⁷ Каримов И.А. 2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади. //Халқ сўзи, 2012 йил 20 январь, № 14.

ІІІ БОБ. ЎЗБЕКИСТОНДА ИНВЕСТИЦИОН СИЁСАТНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА УНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ

3.1. Ўзбекистонда хорижий инвестицияларни жалб қилиш бўйича хукуқий ва ташкилий тизимни такомиллаштириш

Ўзбекистонда мустақилликнинг дастлабки йилларидан миллий иктисодиётни ривожлантириш борасида муҳим бўлган илк қадамлар ташланди. Иктисодиётда фаолият юритаётган субъектларнинг фаолиятини рағбатлантириш ва қўллаб-кувватлаш мақсадида бир қанча меъёрий-хукуқий асослар яратилди. Шунингдек уларнинг фаолиятига кўмаклашиш мақсадида ташкилий ишлар ҳам олиб борилди. Мамлакатларнинг барчасида кўришимиз мумкинки хорижий инвестицияни қўллаб-кувватлаш, тадбиркорликни рағбатлантириш, банклар фаолиятини кенг қамровда фаолиятини таъминлаш мақсадида бир қанча меъёрий-хукуқий хужжатлар қабул қилинди.

Ўзбекистонда бугунги кунда инвестициялардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш бўйича:

- тижорат тузилмаларини кафолатга бўлган талабини таъминлаш мақсадида кафолат-гаров жамғармалари тизимини шакллантириш;

- аҳоли бўш пул маблағларини инвестицион жараёнларга жалб қилиш мақсадида қимматли қоғозлар бозорини янада ривожлантириш, турли қимматли қоғозларни муомалага чиқариш (уй-жой сертификатлари ва уй-жой облигациялари);

- ишлаб чиқаришни тузилмавий-технологик қайта қуришни жадаллаштириш мақсадида марказлашган кредит ресурсларнинг бир қисмини тез қопладиган инвестицион лойиҳаларни молиялаштиришга қаратиш, шу жумладан кичик бизнес объектларига йўналтириш;

- инвестицион лойиҳаларни молиялаштиришнинг нокредит усулларидан бўлган лизинг, франчайзинг, факторинг кабилардан фойдаланишни кенгайтириш;

- инвестицион лойиҳаларни сифатини ошириш, лойиҳаларни капитал қўйилмалар самарадорлиги талабларига мос келиши мақсадида тижорат асосида доимий равишда фаолият юритадиган инвестицион лойиҳалар кўргазмасини ташкил қилиш ишлари амалга оширилиб келинмоқда.

Инвестиция муносабатларининг давлат томонидан тартибга солиниши хукуқий шароитлар яратиш, ушбу фаолиятни юритиш учун кафолатлар бериш, бу фаолият субъектларини сұғурталаш ва бошқа воситалар орқали ижтимоий ёки давлат манфаатларини амалга ошириш йўлида ташкил этилади. Инвестиция муносабатларининг моҳияти бу фаолият иштирокчилари доирасида ва даражасида ўз ифодасини топади.

Ўзбекистонда инвестиция фаолияти давлат томонидан тартибга солинади. Давлат инвестиция фаолиятининг қонунчилик негизини такомиллаштириш, солиқ тўловчилар ва солиқ солиши объектларини, солиқ ставкалари ва уларга доир имтиёзларни табақалаштирувчи солиқ тизимини қўллаш, нормалар, қоидалар, стандартларни белгилаш, монополияга қарши чораларни қўллаш, кредит сиёсати ва нарх сиёсатини ўтказишга ва бошқа табиий ресурсларга эгалик қилиш ва улардан фойдаланиш шартларини белгилаш, инвестиция лойиҳаларини экспертиза қилиш механизмларини белгилаш ва бошқа йўллар билан бундай фаолиятни амалга оширади.

Инвестиция фаолиятини тартибга солиши, хукуқий нуқтаи-назаридан, турли мулкдорлар ўртасида моддий ва номоддий активларни такрор ишлаб чиқариш хусусидаги ўзига хос, мураккаб, ижтимоий зарур иктисодий (инвестиция) муносабатларини шакллантириш меъёрларини назарда тутади. Инвестиция жараёнининг барча субъектлари – чет эллик инвесторлардан бошлаб, давлат, юридик ва жисмоний, шу жумладан чет эллик шахслар (резидентлар ва норезидентлар)гача бу муносабатларнинг иштирокчиларига айланадилар. Хукуқ нуқтаи-назаридан чет эл инвестициялари бошқа давлат худудида капиталга эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва тасаруф этиш билан боғлиқ. Иктисодий нуқтаи-назардан эса уларнинг худудий, замон ва макондаги ҳаракати кўпдан-кўп қўшимча рисклар билан тўқнашиш эҳтимолига эга бўлади.

Республикамизда инвестиция фаолиятини давлат томонидан тартибга солиши биринчи навбатда давлатнинг иктисодий, илмий-техникавий ва ижтимоий сиёсатини амалга ошириш мақсадларини кўзлайди. Республика қонун ҳужжатларига мувофиқ чет эл инвестициялари миллийлаштирилиши, давлат тасаруфига олиниши мумкин эмас. Чет эл инвестициялари табиий оғатлар, фалокатлар, эпидемиялар ҳолларини мустасно қилгандан, риквизиция қилинмайди. Чет эл инвесторларга қонуний фаолият натижасида олинган ўз фойдаси ва бошқа маблағларини чет эл валютасида четга ўтказиш

кафолатланади. Қонун ҳужжатларида чет эллик инвесторларга уларнинг давлат бошқарувининг ваколатли органлари билан тузадиган концессия шартномалари асосида табиий ресурсларни қидириш, фойдаланишга тайёрлаш ва фойдаланиш ҳамда бошқа ҳўжалик фаолиятини жорий қилиш учун концессиялар бериш назарда тутилган. Республика қонун ҳужжатлари билан таъқиқланмаган фаолиятнинг ҳамма соҳалари ва турлари бўйича концессия берилиши мумкин. Чет эллик инвестор қарори билан инвестицияларга ҳамда уларнинг натижаларига эгалик қилиш, улардан фойдаланиш, тасарруф этиш ҳуқуқи республика қонун ҳужжатлари билан белгиланган тартибда бошқа жисмоний ва юридик шахсларга берилиши мумкин.

Маълумки, мамлакатимизда инвестициялардан фойдаланиш борасида талай ишлар амалга оширилиб келинмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2009 йил 6 апрелдаги 1090-сонли Қарори ҳамда мазкур қарор билан тасдиқланган «Аҳоли ва хўжалик субъектларининг бўш пул маблағларини тижорат банкларидаги депозитларига янада жалб этиш бўйича қўнимча чора-тадбирлар комплекси» доирасида банк тизимида бу борада олиб борилаётган ишлар янада фаоллашди.

Республикамизга хорижий инвестиция ва кредитларни жалб қилиш схемаси Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2008 йил 24 июлдаги 927-сонли Қарорига муовиқ амалга оширилади (3.1.-расм).

3.1.-расм

Республикага хорижий инвестиция ва кредитларни жалб қилиш схемаси²⁸

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2007 йил 6 февралдаги 578-сонли Қарорига муовиқ «Ўзинфоинвест» агентлиги тарафламида қўмаклашиш мақсадида ташкил этилган. Агентлик Ташки иктисоли, инвестициялар ва савдо вазирлиги хузуридаги юридик шахс ҳуқуқларига эга бўлган мустақил муассасадир.

«Ўзинфоинвест» агентлиги 3 та йўналиш бўйича хорижий инвестицияларни жалб этади:

1) тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар:

- давлат инвестиция дастури йиғма рўйхати лойихалари;
- худудий инвестиция дастури лойихалари;
- давлат кафолати остида имтиёзли кредит маблағларини жалб этиш йиғма рўйхати;
- грант маблағлари.

2) корхоналарнинг акциялар пакетини истиқболли хорижий инвесторларга таклиф этиш;

3) кимошибди савдоларига мулкий мажмуя сифатида қўйилган корхоналарни истиқболли хорижий инвесторларга таклиф этиш.

Шунинг билан бирга «Ўзинфоинвест» агентлиги маҳаллий тадбиркорлик субъектларига хорижий инвесторларни топиш, уларни Ўзбекистонга таклиф қилиб музокаралар ташкил этишга қўмаклашиш, инвесторларга республика инвестицион салоҳияти, шунингдек солиқ ва қонунчиликдаги бошқа имтиёзлар тўғрисида маълумот беради.

²⁸ Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг «Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш – устувор мақсадимиздир» ҳамда «Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва ҳалқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир» номли маъruzalарини ўрганиш бўйича Ўқув-услубий мажмуа. – Тошкент: Иктисолиёт. - 2010

Иқтисодиётни эркинлаштириш ва чет эл инвестицияларини жалб қилишнинг кенгайиб бориши даражасига қараб инвестиция фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш, бевосита чет эл инвестицияларини янги лойиҳаларга ҳамда қўшма корхоналарга жалб этишга қаратилиши лозим. Шунингдек, тартибга солиш хусусий тадбиркорлик субъектларининг катта қисмини инвестиция фаолиятига жалб қилишни ҳам назарда тутиши керак.

Ўзбекистон Республикасида чет эл инвестицияларини тартибга солиш ва жалб этиш билан шуғулланадиган расмий муассасалар қўйидаги жадвалда келтирилган.

3.1.-жадвал

Инвестицияларини тартибга солиш ва жалб этиш билан шуғулланадиган муассасалар²⁹

№	Расмий муассаса номи	Муассасанинг чет эл инвестицияларини тартибга солиш ва жалб этиш билан боғлиқ фаолият доираси
1	Вазирлар Маҳкамасининг ташқи иқтисодий фаолиятни мувофиқлаштириш департаменти	Куйидаги жорий жараёнларни мувофиқлаштиради: -инвестиция фаолиятини, биринчи навбатда чет эл инвестициялари билан амалга ошириладиган лойиҳаларни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш бўйича зарур хукумат қарорларини ишлаб чиқиш; -давлат бошқаруви идоралари, вазирликлар ва идоралар ишини ташкил этиш.
2	«Ўзистиқболстат»	Инвестиция сиёсатини ва дастурларини ишлаб чиқиш
3	Ташқи иқтисодий алоқалар агентлиги	Корхоналарни ташқи иқтисодий фаолият иштирокчилари тарзида рўйхатга олиш ва хорижий компаниялар ваколатхоналарини аккредитациялаш
4	Давлат мулки Кўмитаси	Давлатга тегишли мулкни хусусийлаштириш ва тасарруф этиш жараёнларида чет эл инвестицияларини тартибга солиш.
5	Молия Вазирлиги	Қарз сиёсати ва хукумат кафолатларини бериш.
6	Адлия Вазирлиги	Чет эл инвестициялари иштироқидаги корхоналарни рўйхатга олиш.
7	Ташқи ишлар вазирлиги	Хорижий инвесторларга ва Ўзбекистонда ишлаётган ажнабий фуқароларга визалар бериш.
8	Ички ишлар вазирлиги	Хорижий инвесторларни ва Ўзбекистонда ишлаётган ажнабий фуқароларни турар жойи бўйича рўйхатга олиш.
9	Давлат солик қўмитаси	Чет эл инвестициялари иштироқидаги корхоналарни соликка тортиш ва уларнинг божхона билан боғлиқ фаолиятини тартибга солиш
10	Марказий банк	Конвертация тартиб-қоидаларини, шунингдек, унинг ўтказилишини, валюта маблағларидан фойдаланишни тартибга солиш, қарз сиёсати.
11	Ташқи иқтисодий фаолият миллий банк	Ташқи иқтисодий фаолиятга банк хизмати кўрсатиш ва лойиҳани молиялашни амалга ошириш.
12	Хорижий инвестициялар бўйича агентлик	-Мамлакат ва хориж инвесторларининг инвестиция таклифлари тўғрисида маълумотлар банкини шакллантириш; -инвестиция муҳитини ўрганиш; -хорижий инвесторларга ахборот ва бошқа хизматлар кўрсатиш; -инвестиция лойиҳаларини амалга оширишда мамлакат ва хориж инвесторларига ёрдам кўрсатиш; -чет эл капитали иштироқида амалга ошириладиган инвестиция лойиҳаларининг бажарилишини кузатиш (мониторинг); -хорижий инвесторларга давлат рўйхатидан ўтилганидан кейин юридик шахс сифатида фаолият кўрсатишида ёрдам бериш (товар ишлаб чиқарувчилар палатаси билан ҳамкорликда).

²⁹Бекмуродов А.Ш., Карриева Я.К..”Хорижий инвестициялар”. ўкув қўлланма. Тошкент 2009.

13	«Ўзбекинвест» давлат суғурта компанияси ва «Ўзбекинвест-интернейшнл» қўшма корхонаси	Чет эл инвестицияларини инвестиция таваккалчилигидан суғурталаш
14	«Ўзбекинвестлойиха» миллий инжиниринг компанияси	Дастлабки техник-иктисодий асосламани ва инвестиция лойихалари техник-иктисодий асосламаларини тайёрлаш
15	Давлат мулки қўмитаси хузуридаги қимматли қоғозлар бозори фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш маркази	Қимматли қоғозлар бозорини шакллантириш, ривожлантириш, назорат қилиш ва тартибга солиш соҳаларида давлат сиёсатини амалга ошириш. Мамлакат ва хорижий эмитентларнинг қимматли қоғозларини сотиб олиш орқали мажмуа инвестицияларини амалга ошириш.

Бунда чет эл инвестицияларининг оқиб кишини рағбатлантириш, шу билан бирга миллий иқтисодиёт субъектларининг бу фаолиятда иштирок этишини тақдирлаш муҳим ўринда туради. Шундай қилиб давлат томонидан инвестиция муносабатларини тартибга солишнинг вазифаси, бир томондан, бевосита чет эл инвестициялари оқимини оширишдан, иккинчи томондан, миллий иқтисодиётдаги хусусий мулкчилик субъектларининг қўйилмаларини кенгайтиришдан иборат бўлади.

Хорижий инвестициялар ҳар бир давлатнинг иқтисодий ўсиши учун катта аҳамиятга эга бўлсада шу билан бирга уларнинг самарадорлиги жиддий муаммолар билан боғлик.

Ўзбекистонда давлат мустақиллигининг қарор топишидаги қисқа давр ичida инвестиция фаолиятининг қонунчилик негизи яратилди. Бу қонун хужжатларида хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг кенг хукукий кафолатлари ва имтиёzlари тизими ўз аксини топди. Хорижий инвестициялар оқимини рағбатлантириш мақсадларида қўшимча имтиёzlар берилиши назарда тутилган бир қанча қонун хужжатлари қабул қилинган.

Республиканинг экспорт потенциалини кенгайтириш ва валюта билан ўз харажатларини ўзи қоплаш, маҳсулотлар ва экспорт товарлари рақобатбардошлигини ошириш учун қулай шароитлар яратиб бериш мақсадларида Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони билан бир қатор қўшимча имтиёzlар, кафолатлар жорий этилди. Хорижий инвестицияларни жалб этишини янада рағбатлантириш, республиканинг ҳар бир минтақасида экспортга мўлжалланган қўшма корхоналар ташкил қилиш йўлида Вазирлар Маҳкамасининг қарорлар қабул қилинмоқда ва амалга оширилмоқда.

Яратилган қулай инвестиция муҳити, энг аввало, мамлакатдаги сиёсий ва иқтисодий барқарорлик билан тавсифланади.

Хорижий инвестициялар, бир томондан, бошқа давлат худудида капиталга эгалик қилиш, фойдаланиш, уни тасарруф этиш билан боғлиқ бўлса, иккинчи томондан, юқоридагилар билан бирга жуда кўп қўшимча рисклар билан боғлиқлиги аниқдир. Ўзбекистонда инвестиция фаолиятини тартибга солиш, биринчи навбатда, барча хўжалик юритиш босқичларида жамғармалар ўсиши суръатларини рағбатлантириш ва истеъмол даражасини пасайтиришга йўналтирилган бўлиши керак. Бунга, фикримизча, иқтисодиётдаги хўжалик юритувчи субъектлардан, хорижий инвесторлардан ундириладиган солиқларнинг тартибга солувчанлик амал қилишини кучайтириш орқали таъминлаш мумкин. Инвестиция фаолиятини тартибга солиш тизими доирасида солиқларнинг рағбатлантирувчи функцияларини кучайтириш инвестицияларни молиялаштиришда бозор механизмлари ролини кенгайтиришга олиб келади. Фикримизча, хорижий инвесторларни ишлаб чиқариш қувватларини ўзлаштиргунларига қадар барча кўринишдаги божхона тўловлари, солиқлар, йиғимлардан озод қилиш мақсадга мувофиқдир. Ҳар бир аниқ шароитда имтиёzли солиққа тортиш режимини ишлаб чиқариш қувватларини тўлиқ ўзлаштиргандан кейин амалга ошириш фойдалиdir.

Республикада инвестиция фаолиятини давлат томонидан тартибга солиш ишлаб чиқариш технологияларини сотиб олиш, глобал илмларни эгаллаш, солиқларнинг тартибловчи ролини такомиллаштириш, уларнинг рағбатлантирувчилик ролини кучайтиришга қаратилиши лозим. Бунда асосий вазифа - чет эллик ҳамкорларга капитал қўйишда энг самарали йўналишларни таклиф этишдан, ўзаро манфаатлар соҳаларини белгилашдан, инвесторларга кафолатлар ва уларнинг хукуқларини химоя қилишдан иборат.

Бевосита чет эл инвестициялари оқимини кенгайтиришга қулай шароитлар яратишида, уларнинг фаолиятини мамлакатлараро айирбошланишидан, қўшимча аниқ ва ноаниқ рискларга дуч келиш эҳтимолларидан ва капитал оқимининг вақтли концепциясидан келиб чиқсан ҳолда иш юритиш керак. Ўзбекистоннинг бозор иқтисодиётiga ўтиш шароитида жами қўшимча рисклар орасида валюта рисклар ажралиб туради. Ҳукумат кафолати билан олинадиган кредитлар ва қарзлар ролининг ошиб бораётганлиги инвестиция муҳитини ва инвестиция фаолиятини давлат томонидан тартибга солишини янада такомиллаштириш мақсадида кескин чора-тадбирлар кўрилишини таъқозо этадики, унга иқтисодиётнинг устувор секторларида солиқ кредитларидан кенг фойдаланишга ўтиш билан эришиш мумкин.

Хорижий инвестицияларни мамлакатимизга киритилишини амалдаги асосий шартларини халқаро шартномалар тамойилларига мувофиқ ҳолда қайта кўриб чиқиш лозим, айрим мамлакатлар ва алоҳида инвесторлар учун имтиёзлар ва рағбатларни устуворликлар ва ҳал қилинадиган вазифаларга қараб белгилаш талаб қилинади.

Бозор иқтисодиёти ривожланиши шароитида, фикримизча, иқтисодиётнинг катта меҳнат талаб секторларида хорижий инвестицияларни жойлаштиришни рағбатлантириш, солиқ имтиёзларини белгилаш ва савдо божларини пасайтириш зарур. Бу секторларга инвестицияларни жойлаштириш, айни пайтда, аҳолини иш билан таъминлаш муаммоларини ҳам ҳал этишга кўмаклашади. Бевосита чет эл инвестициялари ҳисобига янги лойиҳаларни инвестициялашда устуворлик давлат секторидаги илмталаб ва капиталталаб тармоқларга берилиши керак. Мамлакатимизга чет эл капиталини кенг миқёсда жалб қилишни ссуда капитали ва қарзлар шаклида эмас, балки бевосита ёки тўғридан-тўғри чет эл инвестициялари шаклида амалга ошириш лозим. бундай шаклда жалб қилинган чет эл инвестициялари эса иқтисодиётни қарз ва фоиз тўловларидан озод қиласи, шунингдек уларни жалб қилиш эвазига ноу-хау, замонавий технолгия, ускуна-жиҳозлар, қўшимча солиқ, ижара ва бошқа тўловларни таъминлайди.

Ўзбекистон иқтисодиётида сармоялар фавкулотда муҳим рол ўйнайди, ундан ташқари ишлаб чиқаришда янги техника технологияларга эга бўлиш модернизация қилиш учун йирик капитал қўйилмаларга муҳтоҷ, ички сармоялаш эса етмайди. Шунинг учун кенг миқёсида хорижий сармояларни жалб этиш мақсадида стратегик аҳамиятга эга вазифалардан бири давлат сиёсатини ишлаб чиқишидир.

Сармоялаш жараёнига ягона тизим сифатида асосий фондларни кенгайтириш ва миқдоран кўпайтиришда моддий техника базасини янгилаш ҳамда ишлаб чиқаришни янгиловчи куч сифатида иқтисодиётни самарали ривожлантиришда мамлакатлар учун муҳим омил эканлигини тан олиш керак.

Хорижий инвестициялар жалб этилиши самарадорлигига таъсир кўрсатувчи юқорида айтилган ва бошқа муаммолар ҳал этилса, шак-шубҳасиз, миллий иқтисодиёт ўсиши ҳамда у жаҳон хўжалигига силлик кириб бориши учун қўшимча рагбатлантирувчи омилларни вужудга келтириш имконияти яратилади.³⁰

Иқтисодиётга чет эл инвестицияларини жалб қилишда тўғридан-тўғри хусусий хорижий инвестицияларнинг улушини оширишга алоҳида эътиборни қаратиш лозим. Тармоқлар ва худудларда тузилмавий қайта қуриш вазифасини ҳал этишда бевосита хорижий инвестициялар самарадорлигини оширишга, шунингдек Ўзбекистон Давлат инвестиция дастурини амалга ошира бориб эришиш мумкин, чунки бундай бевосита инвестицияларнинг аксарият қисми факат давлат кафолати остида кириб келаётганлигини ҳаммамиз яхши биламиз. Шу сабабли, тўғри инвестицияларни ва умуман чет эл инвестицияларини Ўзбекистон иқтисодиётига жалб қилишда қўйидаги тадбирларни амалга ошириш лозим, деб ҳисоблаймиз:

- айрим тармоқлар ва минтақаларда (жумладан, эркин иқтисодий худудлар) хорижий инвесторлар учун реал амал қилиши учун имтиёзлар тизимини яратиш;
- хўжалик юритувчи субъектлар, юқори турувчи органлар ва маҳаллий ҳокимиятлар ўртасида мулк ва ваколатни аниқ чегаралаб қўйиш;
- барқарор иқтисодий ташқи савдо қонунчилигини, шу жумладан, эркин иқтисодий зоналар ва концессиялар бўйича меъёрий базани яратиш;
- солиқларни камайтириш ва солиқ тузилмасини соддалаштириш;
- хорижий инвестицияларни суғурталашнинг самарали механизмини яратиш;
- иқтисодиёт тармоқларини монополиядан чиқариш бўйича тадбирларни амалга ошириш;

³⁰ А.Бекмурадов ва бошқалар. Ўзбекистон иқтисодиётини либераллаштириш йилларида. 5-қисм. Ташқи иқтисодий сиёсат: савдо ва инвестициялар оқимлари – Тошкент, ТДИУ, 2005 й..

- иқтисодиётнинг базавий тармоқларини индувидуал лойиҳалар бўйича хусусийлаштириш;
  - биржа бозорларида ва бошқа бозорларда акционерлик жамиятлари акциялари пакетларининг бир қисмини хорижий инвесторларга сотиш;
  - маҳсулот ишлаб чиқарувчи ва хизмат кўрсатувчи корхоналарни хорижий инвесторларга сотиш.
- Мазкур чора-тадбирларнинг амалга оширилиши хорижий инвестицияларнинг иқтисодиётимизга янада кенгроқ жалб этилишига имкон беради, деб ҳисоблаймиз.

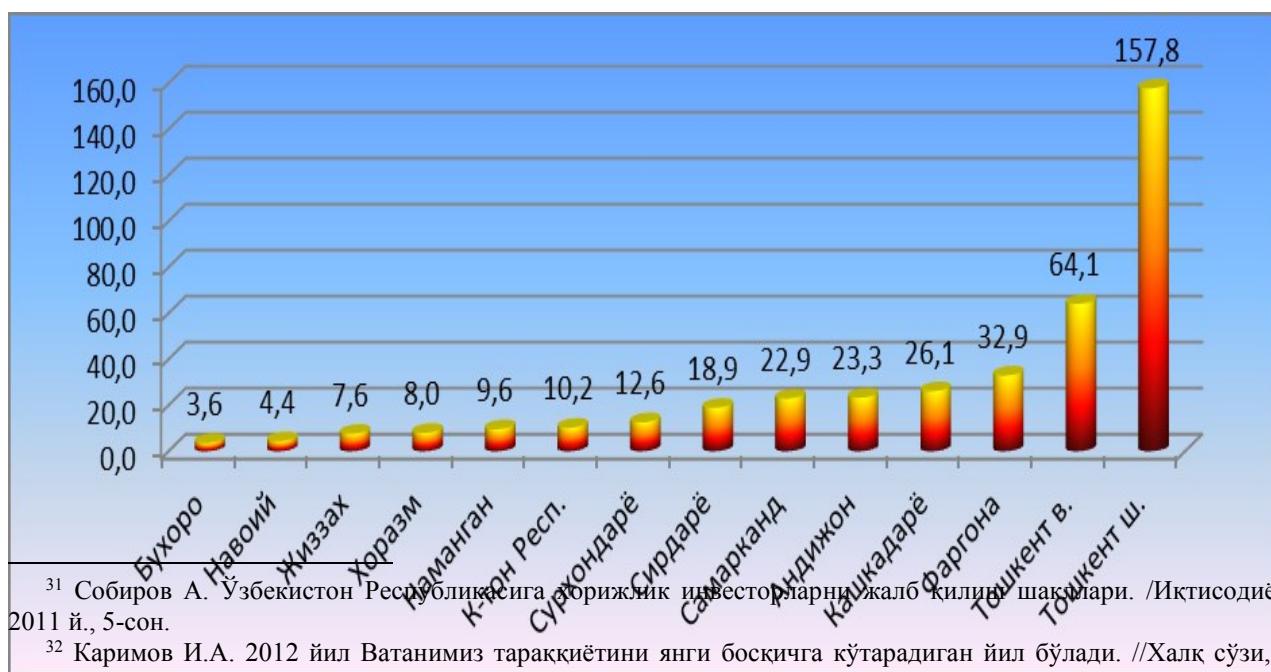
3.2. Ўзбекистонда олиб борилаётган инвестиция сиёсатининг истиқболлари таҳлили

Ҳукуматимиз томонидан қулай инвестиция сиёсатини олиб бориш мақсадида қуйидаги тамоилларга устуворлик қаратилмоқда: ташки иқтисодий фаолиятни янада эркинлаштириш; республика иқтисодиётига тўғридан-тўғри капитал қўйилмаларнинг кенг жалб қилинишини таъминловчи ҳуқукий, ижтимоий-иктисодий ва бошқа шароитларни янада такомиллаштириш; республикага жаҳон даражасидаги технологияларни олиб киравучи, миллий хўжаликнинг замонавий тузилмасини ташкил этишга кўмаклашувчи чет эл инвесторларига нисбатан очиқ эшиклар сиёсатини босқичма-босқич олиб бориш; республика мустақиллигини мустаҳкамловчи ҳамда рақобатбардош маҳсулотлар ишлаб чиқарилишини ўзлаштириш билан боғлиқ муҳим устувор йўналишларга маблағларни жамлаштириш³¹. Бундан кўринадики, корхоналарни техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш, замон талабларига мос бўлган товар ва хизматларни ишлаб чиқиқариш ва, айниқса, жаҳон молиявий-иктисодий инқирозининг кейинги тўлқини зарбасига ижтимоий-иктисодий талофатларсиз бардош бериш, унинг салбий оқибатларини бартараф этиш билан боғлиқ масалаларни ҳал этишда мажмуавий ёндошувларга ургу берилмоқда. Зеро Юртбошимиз таъкидлаганларидек, "... жаҳон захира валюталарининг бекарорлиги, молия-банк тизими кредит қобилиятининг кескин пасайиши ва инвестициявий фаолликнинг сусайиши билан боғлиқ мураккаб муаммолар кўплаб давлатлар иқтисодиётнинг тикланиш ва ўсиш суръатларига таъсир кўрсатмоқда"³².

2011 йилда худудий инвестиция дастури доирасида тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг абсолют қиймати 402 млн. долларни ташкил этган. Ҳудудлар кесимида таҳлил қиласиган бўлсак, ўзлаштирилган тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг катта қисми Тошкент шахри (39,2 фоиз) хиссасига тўғри келган ва хорижий сармоялар иштирокида фаолият олиб бораётган корхоналар сони мазкур йилда 273 тага кўпайган. Умумий ҳисобда Республика бўйича 2011 йилда хориж сармояси иштирокидаги корхоналар сони 372 тани ташкил этган. Республиkaning бошқа худудлари бўйича маълумотлар 3.2-расмда келтирилади.

3.2.-расм.

Худудий инвестиция дастури доирасида 2011 йилда жалб қилинган тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳажми³³

³¹ Собиров А. Ўзбекистон Республикаига хорижий инвесторларни жалб қилинган шакллари. /Иқтисодиёт ва таълим, 2011 й., 5-сон.

³² Каримов И.А. 2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади. //Халқ сўзи, 2012 йил 20 январь, № 14.

³³ www.stat.uz

2011 йил 1 октябрь ҳолатига хорижий сармоялар иштирокидаги корхоналар сони жами 4575 тани, шундан фаолият олиб бораётган корхоналар сони 4203 тани ташкил этган. Фаолият олиб бораётган кўшма корхоналарнинг 1600 таси ташқи иқтисодий фаолият билан шуғулланаётган корхоналар ҳисобланади.

Юртимизда ўтказилаётган иқтисодий сиёсат жаҳон иқтисодий ҳамжамиятига интеграция жараёнининг фақат давлатнинг таркибий тузилиши бўйича эмас, балки хусусий сектор даражасида ҳам жадаллашувини назарда тутади. Эркин бозорнинг фаолият кўрсатиши учун яратилаётган шароит Гарб ва Шарқ ишбилармонларининг мамлакатимизга барқарор қизиқишини уйғотмоқда. Бугунги кунда бизнинг тадбиркорларимиз ҳам хорижий инвесторларни ҳамкорликка жадал жалб этмоқда.

Айни вақтда хорижий инвестициялар иштирокидаги корхоналарни барпо этиш қуйидаги босқичларни ўз ичига олмоқда: корхонани ташкил этиш сабабларини инобатга олиш; ишончли шерик танлаш; хорижий инвестициялар иштирокидаги корхона барпо этиш ҳақида қарор қабул қилиш.

Хорижий инвестициялар иштирокидаги корхонани ташкил этиш сабабларининг асосан уч туркумини ажратиб кўрсатиш мумкин. Булар ички, ташқи ва стратегик сабаблардир.

Ички сабаблар таркиби қуйидагилардан иборат: яратилган инвестиция муҳитидан фойдаланиш; бошқарувнинг янги усулларини ўзлаштириш; замонавий ва энг қулай тартибга эришиш; маҳаллий ишчи кучи ресурсларидан самарали фойдаланиши кенгайтириш; хориж бозорига кириб боришни тезлаштириш; ижтимоий, маданий ва сиёсий билимларни кенгайтириш; ходимлар малакасини ошириш.

Ташқи сабаблар таркиби қуйидагича: жаҳон бозорига чиқиш; соғлом ва самарали рақобат муҳити; сиёсий кескинликнинг юмаши; маҳаллий хокимиятнинг талаблари.

Стратегик сабаблар таркиби қуйидагилардан иборат: мамлакатда замонавий иш юритиш усулларидан фойдаланиш имконияти; мустаҳкам хомашё базасига эга бўлиш; технологиялар трансферти; ишлаб чиқаришни кенгайтириш³⁴.

Инвестицион фаоллик барча соҳалар, тармоқларда жадал суръатларда амалга ошириб келинмоқда. Биргина Давлат мулки қўмитаси томонидан 2011 йилда 135 та олди-сотди шартномалари бўйича инвестиция мажбуриятларининг бажарилиши назоратга олинган. 2011 йилда 88,1 млн. доллар ва 22,5 млрд. сўмлик инвестиция мажбуриятлари бажарилган. Шундан 1 млн. доллар ва 18,5 млрд. сўмлик қисми “ноль” қийматда сотилган обьектлар бўйича бажарилган инвестиция мажбуриятлари ҳисобланади.

Бунда илғор технологияларни татбиқ этиш, янги иш ўринлари яратиш ва шу асосда мамлакат иқтисодиётининг барқарор ва бир маромда ривожланишини таъминлаш имконияти яратилади. Ривожланган давлатлар тажрибаси шуни кўрсатадики, чет эл инвестицияси жалб қилиниши мазкур давлатларнинг юксак даражада тарақкий этишида ҳал қилувчи омиллардан бири бўлган. Аммо яна бир ҳақиқат мавжудки, чет эл инвестицияларини керагидан ортиқ жалб этиш ҳам мамлакатни иқтисодий ва сиёсий қарамликка олиб келиши мумкин.

Бугунги кунда юртимизда фаолият кўрсатаётган корхоналарни жадал модернизация қилиш ва техник қайта жиҳозлашни таъминлаш, юксак технологиялар асосида ишлайдиган автомобилсозлик ва газ-кимё, электр техникаси ва тўқимачилик, озиқ-овқат ва фармацевтика, ахборот ва телекоммуникациялар тармоғи ҳамда бошқа йўналишлардаги янги ва замонавий ишлаб чиқариш қувватларини ташкил этишга қаратилган фаол инвестиция сиёсатини юритишга устуворлик берилмоқда. Тадқиқотчиларнинг фикрига кўра жаҳон хўжалигини ривожлантиришда халқаро капитал миграцияси муҳим аҳамиятга эга, чунки у мамлакатнинг ташқи иқтисодий ва сиёсий алоқалари мустаҳкамланишига олиб келади, уларнинг ташқи савдо айланмаларини, ишлаб чиқариш ҳажмларини кўпайтиради, иқтисодий ривожланиши жадаллаштиради, ишлаб чиқарилаётган товарларнинг жаҳон бозоридаги рақобатбардошлигини, импортчи-мамлакатлар техник салоҳиятини ўстиради ва мамлакатдаги бандликни оширади³⁵.

Ушбу ўринда хорижлик олимларнинг фикр-мулоҳазалари, тадқиқотларига мурожаат этадиган бўлсак, маркетингшунос олим М.Портер йирик трансмиллий компаниялар ва хорижий инвестицияларни қабул қилувчи мамлакатлар стратегиялари мавжуд рақобат устунлигидан фойда кўришга асосланганлигини исботлади. У рақобат устунлигини тўрт йўналишга бўлди: корпоратив

³⁴ Махмудов Н.М, Маджидов Ш.А. Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш. Ўқув кўлланма. – Т.: ТДИУ, 2010. – 89-90-б.

³⁵ Маматов М. Миллий иқтисодиётга хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг назарий асослари./ Иқтисодиёт ва таълим. 2011 йил, 4-сон, 38 б.

бошқарув устунликлари; ишлаб чиқариш омиллари устунлиги; мамлакатдаги талаб ҳажми; кўмакчи ва қўшимча тармоқларга боғлиқ устунлик.

М.Портер ушбу омиллар синтезини “рақобат афзаликлари бриллианти” деб номлади ва улар капитални четга чиқаришнинг муваффақиятини кафолатлашини назарда тутади. Қўшимча омиллар сифатида эса давлатнинг оқилона сиёсати ва “омадли вазиятлар”ни келтиради. Шунингдек, олим мамлактада ўзаро боғлиқ ишлаб чиқариш тармоқлари мавжудлиги тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар қабул қилувчи мамлакат учун катта рақобат устунликлари ва имкониятларини яратишини исботлади. Бунинг учун давлат тармоқлар ва соҳалар бўйича кластерларни ривожлантиришга туртки бериши кераклигини таъкидлади. Масалан, мамлакатда замонавий озиқовқат саноатини ривожлантириш аграр соҳа маҳсулотлари (сут, гўшт, полиз маҳсулотлари, мевалар ва бошқалар) ишлаб чиқаришни йўлга қўйишни, шунга мос равиша тегишли ҳажмдаги ўраш ва қадоқлаш ускуналари, замонавий чакана савдо тизими мавжудлигини талаб этади; мамлакатда қишлоқ қурилишини жадаллаштириш учун эса замонавий қурилиш материаллари ишлаб чиқаришни, коммунал хўжалик тизими ҳамда инфраструктура хизматлари ривожланишини тақазо этади.

Юқорида таъкидланган фикр-мулоҳазалардан кўриниб турибдики, мамлактимизда иқтисодиёт бир ёқлама ривожланишга эмас, балки мажмуавий, кўп ёқлама, ишлаб чиқаришни диверсификация қилиш орқали ривожлантириб борилмоқда.

Инвестиция сиёсати нафақат капитал маблағлар миқёсини оширишни, балки уларнинг такрор ишлаб чиқариш таркибий тузилмасини такомиллаштиришни, инвестицияларни кўпроқ самарали ва рақобатбардош ишлаб чиқаришларга йўналтиришни кўзда тутади. Ушбу ўринда фикрларни Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан ҳар йили қабул қилиниб, амалга ошириладиган Инвестиция дастури таҳлилига қаратамиз.

2012 йилнинг инвестицион дастури прогноз кўрсаткичларини таҳлил қиласидаги бўлсак, жами капитал қўйилмалар 23 679 70 млн.сўмни ташкил этиши режалаштирилган. Бу ўтган йилга нисбатан 14,2 фоизга кўп демакдир. Режа бўйича марказлашган инвестициялар умумий капитал қўйилмаларнинг 24,2 фоизини, марказлашмаган инвестициялар эса 75,8 фоизни ташкил қилиши белгилаб қўйилган. Бу йилги инвестицион дастурда молиялаштиришнинг яна бир манбаси бўлмиш, Олий таълим муассасаларининг моддий техник базасини ривожлантириш жамғармаси³⁶ ҳисобидан 46997,6 млн.сўм маблағ иқтисодиётимизга йўналтирилиши кўзда тутилган.

Ҳар доимгидек, корхона ва аҳоли маблағларининг улуши бошқа манбаларга нисбатан юқори бўлиб, марказлашмаган инвестицияларнинг 56,1 фоизини ташкил этмоқда. Маълумки, Инвестицияларни молиялаштириш манбалари бўйича таркибининг шаклланиши иқтисодий ислоҳотларни чукурлаштириш жараёнлари билан боғлиқ. Ишлаб чиқарувчиларга солиқ юкини пасайтиришга қаратилган солиқ-бюджет сиёсатини такомиллаштириш, тўлов интизомини мустаҳкамлаш, хусусийлаштириш жараёнларини жадаллаштиришга қаратилган чора-тадбирлар корхоналарнинг ўз маблағлари кўпайишига имконият яратди. Молиялаштириш манбалари бўйича марказлашмаган инвестициялар умумий таркибида уларнинг улуши 2000 йилда 27,1 фоизни ташкил этган бўлса, 2012 йилда 38,1 фоиз бўлиши режалаштирилган.

3.2.-жадвал

Ўзбекистон Республикасининг 2012 йилдаги инвестицион дастурида кўзда тутилган капитал қўйилмаларнинг асосий параметрлари³⁷

№	Молиялаштириш манбаларининг номланиши	2012 йилга прогноз, млн. сўм
	Жами капитал қўйилмалар, шундан:	23 679 701
1.	Марказлашган инвестициялар:	5 740 892
1.1.	Бюджет маблағлари	1 059 354,4

³⁶ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий техник базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Карори ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2010 йил 28 сентябрдаги Ф-3501 сонли фармойишига биноан ишлаб чиқилган “2011-2016 йилларда олий таълим муассасаларининг моддий техник базасини модернизациялаш ва мутахассис тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш Даствури”га мувофиқ ташкил этилган жамғарма хусусида гап бормоқда.

³⁷ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 27 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2012 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1668-сонли Карори. 1-илова.

1.2.	Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жамғармаси	115 560
1.3.	Бюджетдан ташқари фонлардан, жумладан: - Республика йўл жамғармаси - Болалар спортини ривожлантириш жамғармаси - Таълим муассасаларини реконструкция қилиш, капитал таъмирлаш ва жиҳозлаш жамғармаси - Олий таълим муассасаларининг моддий техник базасини ривожлантириш жамғармаси	1 431 777 680 796 158 147 545 836 46 997,6
1.4.	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси (сўм эквивалентида)	1 432 400
1.5.	Давлат кафолати остидаги хорижий инвестициялар ва кредитлар (сўм эквивалентида), шундан: <i>Қишлоқ жойларида уй-жойларни қуриши (сўм эквивалентида)</i>	1 701 901 301 564
2.	Марказлашмаган инвестициялар:	17 938 809
2.1.	Корхона маблағлари	6 835 725
2.2.	Тижорат банклари кредитлари ва бошқа қарз маблағлари, шу жумладан: <i>АТБ “Қишлоқ қурилиши банки” нинг қишлоқ жойларида уй-жойларни қуриши учун имтиёзли кредитлари</i>	3 524 824 222 070
2.3.	Тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитлар (сўм эквивалентида)	4 340 656
2.4.	Аҳоли маблағлари	3 237 604

Мамлакатимизда инвестицион мухитнинг барқарорлиги ва инвестицион жозибадорликнинг тўғри йўлга қўйилганлиги ҳам хорижий инвестицияларнинг кириб келиши учун замин бўлмоқда. 2012 йилда сўм эквивалентида тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва кредитларнинг ажратилиши 4 340 656 млн. сўмни ташкил этиши режалаштирилган. Инвестицион жозибадорлик объект сифатида муайян бир миқёсда, яъни бирон бир лойиҳа, корхона, минтақа, тармоқ ҳамда мамлакат даражасида кўрилиши мумкин. Эътиборли жиҳати шундаки, мазкур тизимда корхона асосий таянч нуқта хисобланниб, ҳар бир инвестицион лойиҳа муайян бир корхона миқёсида амалга оширилади, ушбу корхона эса иқтисодий фаолияти туридан келиб чиқиб, у ёки бу тармоққа (соҳага) тегишли бўлади. У шунингдек, маълум бир минтақа жойлашганлиги сабабли минтақавий инвестицион жозибадорликни акс эттираса, барча минтақалар бирлаштирилганда мазкур кўрсаткич мамлакат даражасида акс эттирилади³⁸.

Бозор иқтисодиёти шароитида тижорат банклари мухим инвестиция институти хисобланади. Чунки иқтисодиётни таркибий қайта қуриш ва модернизация қилиш, корхоналарда ишлаб чиқаришни технологиялар билан қайта жиҳозлаш мақсадида қўйиладиган инвестицияларни маблағлар билан таъминлашни банклар иштирокисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Шундай экан 2012 йилги Инвестиция дастурида 3524824 млн. сўм маблағ айнан, тижорат банклари томонидан кредит маблағлари сифатида йўналтирилиши кутилмоқда. Ушбу ракам умумий марказлашмаган инвестицияларнинг 19,6 фоизини ташкил этмоқда.

Иқтисодиётнинг етакчи, авваламбор базавий тармоқларини модернизация қилиш ва техник қайта жиҳозлаш бўйича лойиҳаларни ва шунингдек, самарали таркибий ўзгаришлар ва инвестиция сиёсатини амалга оширишда Ўзбекистон Республикаси Президенти ташаббуси билан 2006 йилда ташкил этилган низом фонди, бугунги кунда қарийб 7 миллиард доллардан иборат бўлган Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси маблағлари хисобидан 2012 йилда 1 432 400 сўм сарфланиши режалаштирилган (3.2.-жадвал).

Жамғарманинг энг асосий вазифаларидан бири – иқтисодиётнинг етакчи тармоқлари ривожи, биринчи навбатда, ишлаб чиқариш инфратузилмасининг шаклланиши билан боғлиқ устувор вазифаларни амалга оширишда ҳал қилувчи аҳамият касб этадиган стратегик инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришдан иборат.

³⁸ Эргашев И. Хизмат кўрсатиш соҳасида инвестицион жозибадорликни оширишнинг иқтисодий аҳамияти ва омиллари. / Иқтисодиёт ва таълим. 2011 йил, 2-сон, 122 б.

Хозирги пайтда Жамғарманинг инвестиция портфелида умумий қиймати 18,5 миллиард доллардан ортиқ 55 инвестиция лойиҳаси мавжуд. Шунинг 4,3 миллиард доллари Жамғарма маблағлари ҳисобидан биргаликда молиялаштирилади.

Жамғарма фаолият юритаётган давр мобайнида умумий қиймати 1,7 миллиард долларни ташкил этадиган 16 та инвестиция лойиҳаси амалга оширилди. Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси ҳал этадиган яна бир муҳим вазифа хорижий инвесторлар, молия институтлари ва шерикларни инвестиция лойиҳаларини биргаликда молиялаштириш в амалга ошириш мақсадида мамлакатимизга кенг жалб этиш ҳисобланади. Жамғарманинг қўшма лойиҳаларда иштирок этиши Осий тараққиёт банки, Япония ҳалқаро ҳамкорлик агентлиги, Ислом тараққиёт банки, Хитой экспорт-импорт банки, Хитой давлат тараққиёт банки, Корея тараққиёт банки, бошқа хорижий молия институтлари, банк ва компанияларнинг маблағлари ҳисобидан 3,2 миллиард доллардан зиёд чет эл инвестицияси ва кредитларини жалб этиш имконини берди³⁹.

Шуни таъкидлаш лозимки, мамлакатимиз худудларининг барқарор иқтисодий ривожланишини таъминлаш Республикаизда юритилаётган иқтисодий сиёсатнинг муҳим йўналишларидан бири бўлмоқда. Худудларнинг ижтимоий-иктисодий жиҳатдан ривожланиши, аҳоли аҳоли турмуш шароитларининг яхшиланиши ҳам бевосита уларнинг иқтисодиёти ривожланиши билан боғлиқ. Мамлакат иқтисодиёти худудлардан таркиб топган бир бутун тизимни ташкил этганлиги сабабли, унинг ҳар бир минтақасидаги ривожланишни таъминлаш мамлакатимизнинг узлуксиз тараққиётiga замин яратади. Шундай экан, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилишнинг муҳим омилларидан мамлакат ва унинг минтақаларида яратилган инвестицион жозибадорлик ва нисбий афзалликлар энг долзарб масасалалардандир. Айнан ушбу омилларга инвесторлар томонидан объектни танлаб олишда хавфсизлик нуқтаи назаридан устунлик берилади. Худудларнинг инвестицион жозибадорлигини аниқлашда турли услублардан фойдаланилади. Уларнинг бир-биридан фарқи инвестицион мухитни белгиловчи кўрсаткичлар ва индикаторларни танлаб олишдан иборат.

Махаллий олимларнинг тадқиқотларига кўра минтақаларнинг инвестицион жозибадорлик индекси олтига элемент асосида ҳисобланади ва шу бўйича интеграл индекс аниқланади. Олинган маълумотларга кўра минтақаларнинг инвестицион жозибадорлигини учта гурухга бўлиш мумкин (3.3.-жадвал).

3.3-жадвал

Худудларнинг инвестицион жозибадорлигини аниқлаш элементлари⁴⁰

№	Худудлар	Худуднинг умумий иқтисодий ривожланиш даражаси	Худуднинг молиявий ресурслар билан таъминланганлиги	Инвестицион инфраструктура ривожланиш даражаси	Худуднинг демографик тасвифи	Институционал ўзгаришлар ва ривожланиш даражаси	Худуднинг инвестицион фаолият хавфсизлиги даражаси	Мутлақ интеграл ранг кўрсаткичи
1	Қорақал-погистон Р.	0,0064	0,121	0,085	0,222	0,559	0,535	0,234
2	Андижон	0,341	0,151	0,276	0,426	0,560	0,594	0,367
3	Бухоро	0,304	0,144	0,165	0,413	0,509	0,511	0,315
4	Жizzах	0,198	0,049	0,075	0,388	0,496	0,506	0,151
5	Қашқадарё	0,362	0,542	0,266	0,382	0,370	0,386	0,382
6	Навоий	0,536	0,189	0,218	0,348	0,348	0,439	0,338

³⁹ Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустакиллик йилларидағи (1990-2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011. – 58-59 б.

⁴⁰ Эргашев И. Хизмат кўрсатиш соҳасида инвестицион жозибадорилкни оширишнинг иқтисодий аҳамияти ва омиллари. / Иқтисодиёт ва таълим. 2011 йил, 2-сон

7	Наманган	0,141	0,118	0,183	0,374	0,531	0,554	0,285
8	Самарқанд	0,181	0,234	0,154	0,401	0,607	0,522	0,322
9	Сурхондарё	0,150	0,101	0,104	0,324	0,549	0,422	0,250
10	Сирдарё	0,185	0,037	0,147	0,320	0,317	0,723	0,247
11	Тошкент	0,434	0,197	0,366	0,493	0,611	0,362	0,404
12	Фарғона	0,317	0,241	0,331	0,470	0,289	0,573	0,347
13	Хоразм	0,171	0,113	0,199	0,310	0,529	0,535	0,284
14	Тошкент ш.	0,837	0,793	0,701	0,820	0,580	0,845	0,755

Биринчи гуруҳга Тошкент шаҳри, Тошкент, Қашқадарё, Андижон ва Фарғона вилоятлари киради ҳамда инвесторлар учун энг қулай ҳисобланади (индекс 0,755-0,347). Инвестицион жозибадорлик юқори бўлиши ушбу худудларда табиий-иктисодий салоҳият, инфратузилма, жумладан, транспорт ва ахборот коммуникацияларининг ривожланиш даражаси юқорилиги билан белгиланади.

Иккинчи гуруҳни Самарқанд, Бухоро, Навоий ва Наманган вилочтлари ташкил этади (индекс 0,322-0,288). Ушбу худудлар хорижий инвесторларнинг мавжуд қазиб оловчи ва қайта ишлаш корхоналари фаолият кўрсатаётганлигига қизиқиши билан белгиланади.

Учинчи гуруҳга нисбатан кам ривожланган худудлар – Хоразм, Сурхондарё, Жиззах, Сирдарё вилоятлари ва Қорақалпоғистон Респубубликаси киради (0,284-0,234). Юқорида қайд этилган худудларга хорижий инвестицияларни жалб қилишда давлатнинг иштироки юқори бўлиши лозим.

Мамлакатимизда 2011-2015 йилларда таркибий ўзгаришларни иқтисодиётнинг соҳа ва тармоқларини диверсификация ва модернизация қилишни изчил давом этириш, ишлаб чиқаришни техник ва технологик янгилаш, шунингдек, транспорт, муҳандислик, коммуникация ва ижтимоий инфратузилмаларни ривожлантириш жараёнларини янада чуқурлаштиришга қаратилган фаол инвестиция сиёсати олиб борилиши режалаштирилган.

Ушбу мақсадлар учун 2011-2015 йиллар давомида охирги беш йил мобайнида ўзлаштирилган инвестицияларга қараганда 2 баробар кўп, жами 77,4 миллиард доллар микдоридаги инвестицияларни ўйналтириш мўлжалланмоқда. Асосий капиталга киритилаётган инвестицияларнинг ялпи ички маҳсулотга нисбатан улуши 24 фоиздан кам бўлмаслиги таркибий ўзгаришларни жадал амалга ошириш ва иқтисодиётни модернизация қилишни таъминлайди.

Инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришнинг асосий ҳажми ички ресурсларни сафарбар қилиш ҳисобидан амалга оширилади. Келгуси йилларда бу кўрсаткич ялпи капитал қўйилмалар ҳажмининг 76 фоизини ташкил этади.

Бу маблағлар, аввало, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик янгилашни амалга ошираётган корхоналарнинг ўз маблағларини кўпайтириши, солик юкини янада камайтириш, тижорат банкларининг ресурс базасини мустаҳкамлаш ва аҳолининг тадбиркорлик фаолиятидан оладиган даромадларини ошириш ҳисобидан ҳосил бўлади.

Стратегик муҳим, биринчи навбатда, инфратузилмани шакллантириш, ишлаб чиқаришни реконструкция қилиш ва модернизация этишга қаратилган лойиҳаларни амалга оширишга ички ресурсларни жалб этишда Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси алоҳида ўрин эгаллайди. Мазкур жамғарманинг таркибий ўзгаришлардаги тобора ортиб бораётган ролини инобатга олган ҳолда, яқин йилларда унинг ҳисобида 10 миллиард доллардан зиёд маблағ жамланади.

2011-2015 йилларда ёқилғи-энергетика тармоғини, машинасозлик ва автомобилсозликни ривожлантириш, электр энергетика соҳасида энергия ишлаб чиқариш қувватларининг самарадорлигини ошириш ва диверсификация қилиш, металлургия саноатини комплекс модернизация этиш, транспорт ва ишлаб чиқариш инфратузилмасини ривожлантиришга қаратилган лойиҳаларни молиялаштириш учун Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси томонидан 4,7 миллиард доллардан зиёд маблағ ўйналтирилади.

Мазкур жамғарманинг энг муҳим вазифаларидан бири стратегик инвестиция лойиҳаларини биргалиқда молиялаштириш мақсадида йирик хорижий инвестор ва шериларни жалб этишдир. Масалан, Япония халқаро ҳамкорлик агентлиги ва Осиё тараққиёт банки иштирокида амалга оширилаётган, умумий қиймати 1,28 миллиард долларга тенг бўлган Толимаржон иссиқлик электр станциясида иккита буғ-газ мосламасини курил лойиҳаси шулар жумласидандир.

Келгуси йиллардаги устувор йўнилишлардан бири мамлакатимизда, энг аввало, жалб қилинаётган тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳажмини ошириш, чет эл инвесторлари учун

кафолатлар яратиш ҳамда уларнинг ишончини мустаҳкамлаш мақсадида янада қулай инвестиция мухитини шакллантиришдан иборат.

Бу вазифаларни ошириш орқали 2011-2015 йиллар давомида 13 миллиард доллардан зиёд ёки ўтган беш йилдагига нисбатан 1,7 баробар тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жалб этилишини таъминлайди. Ушбу маблағлар энг илғор технологиялар билан жиҳозланган ва хом ашё ресурсларини чуқур қайта ишлаш ҳамда рақобатдош тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришни таъминлайдиган, мамлакатимиз экспорт салоҳиятини ошириш ҳамда янги иш ўринларини яратишга хизмат қиладиган янги саноат корхоналарини ташкил этиш бўйича чет эл инвесторлари иштирокидаги 320 тадан ортиқ йирик инвестиция лойиҳасини амалга оширишга йўналтирилади.

Бундай лойиҳалар ҳақида сўз борганда, аввало Сурғиль кони базасида Устюрт газ кимё мажмуасини барпо этиш, Шўртан газ-кимё мажмуасида тазаланган метан базасида суюлтирилган синтетик ёқилғи ишлаб чиқариш, Муборак газ-кимё мажмуасини қуриш, Қандим гурухи конларини ўзлаштириб, газни қайта ишлайдиган завод барпо этиш, Навоий вилоятида аммиак ва карбамид ишлаб чиқарадиган замонавий комплекс қуриш, автомобиль двигателлари, катта ҳажмада юк ташийдиган “МАН” автомобиллари, “Мерседес Бенц” шассиси базасида кўп ўринли автобуслар, “Клаас” компанияси билан ҳамкорликда кишлоқ хўжалиги техникасини ишлаб чиқаришни ташкил этиш, тайёр маҳсулот ишлаб техник ва поликристалл кремний ишлаб чиқариш, тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришнинг тўлиқ циклига эга бўлган вертикал интеграциялашган текстиль мажмуаларини, тайёр дори препаратларини ишлаб чиқарадиган корхоналарни барпо этиш ва бошқа лойиҳаларни қайд этиш мумкин.

Иқтисодиётни таркибий ўзгартиришда Ўзбекистон йирик ҳалқаро молия институтлари, ҳукумат ташкилотлари ва хорижий банкларни, биринчи навбатда мамлакатимиз билан йирик инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш бўйича ўзаро ҳамкорлик алоқаларини кенгайтиришга катта қизиқиш билдираётган Осиё тараққиёт банки, Жаҳон банки, Ислом тараққиёт банки, Япония, Жанубий Корея ва XXР тараққиёт банклари, қатор араб давлатларининг инвестиция фондларини жал этиш масаласига катта аҳамият беради.

Айнан ана шу ҳамкорликнинг молиявий кўмагида келгуси йиллар давомида Ўзбек миллий автомагистрални участкаларини қуриш, ичимлик суви билан таъминлаш тизимларини барпо этиш ва реконструкция қилиш, қишлоқ хўжалиги ерларининг мелиоратив ҳолатини яхшилаш, поливинилхlorид ва каустик сода ишлаб чиқариш бўйича янги мажмуа барпо этиш, қишлоқ хўжалиги техникаси ва автомобиль шиналарини ишлаб чиқаришни ташкил этиш каби кўплаб лойиҳалар амалга оширилади.

2012 йилда амалга оширилиши режалаштирилган инвестицион лойиҳалар: 2012 йилда Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги ва хорижий компаниялар томонидан жами 7,5 минг тн. сифимга эга 3 та совутиш камераларини барпо этиш белгиланган, жумладан: Самарқанд шахрида «Ўзмарказимпэкс» ДАТСК томонидан 3,0 минг тонна сифимга эга мева-сабзавот маҳсулотларини сақлашга мўлжалланган янги совутиш камераларини қурилиши режалаштирилган. Ушбу сифимдаги совутиш камерасини қуриш учун Самарқанд вилояти Оқдарё туманида 2,5 га ер ажратилган. Компания томонидан Италия, Голландия, Украина, Туркия, Россия, Германия давлати ишлаб чиқарувчилари билан музокаралар олиб борилмокда; Тошкент вилоятида 2,0 минг тн. сифимга эга янги совутиш камераларини қурилиши режалаштирилган; Фарғона вилояти қўшимча 2,5 минг тн. сифимга эга совутиш камераларини қурилишини ниҳоясига етказиш режалаштирилган. Лойиҳа «Ўзинтеримпекс» ДАТСК томонидан Ўзбекистон тумани Қўрғонтепа қишлоғидаги совутиш мажмуа негизида амалга оширилади. Ҳозирги кунда бинода қурилиш ишлари амалга оширилмоқда. 2012 йил якунига бориб, фойдаланмай турган бўш бино мажмуаси негизида 3,0 минг тн. сифимга эга замонавий совутиш камералари ишга туширилади.

Бир сўз билан айтганда, 2011-2015 йилларда жами хорижий инвестиция ва кредитлар ҳажми 18,6 миллиард долларни ташкил этиши ёки ўтган беш йилдагига нисбатан 2 баробар кўп бўлиши прогноз килинмоқда. Уларнинг 75 фоиздан ортиғини тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ташкил этади. Бу борада қарз маблағлари узок муддатли асосда факат ижтимоий ва ишлаб чиқариш инфратузилмаларини ривожлантириш, иқтисодиётнинг стратегик тармоқларини модернизация қилиш, шунингдек, хорижий молиявий институтларнинг кредит линияларини мамлакатимиз тижорат банклари орқали қайта молиялаштириш йўли билан кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик субъектларини қўллаб-куватлашга қаратилган инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришга жалб этилади.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Хорижий инвестициялар иқтисодиётни ривожлантиришнинг муҳим омилларидан биридир. Улар фаолияти аниқ нималардан иборатлигини, улар ишининг қонуниятларини тушуниш керак. Шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, Ўзбекистонда иқтисодий ислоҳотлар чуқурлашган сайин инвестициялар, хусусан хорижий инвестициялар тўғрисидаги билимларга эга бўлишнинг хаётий муҳимлиги ортиб бормоқда.

Ўзбекистон ўзига хос инвестицион иқлимин яратади, ҳамда бунга мамлакатнинг ресурсларга бой эканлиги ва уларни қазиб чиқариш, қайта ишлаш борасида корхоналарни ташкил этиш, мавжудларини модернизациялаш бўйича берилаётган кенг имкониятлар хорижлик инвесторларни кириб келишига замин яратди.

Марказий Осиё минтақасида ёқилги ресурсларидан тошкўмир, қўнғир кўмири, нефть ва табиий газнинг жуда катта заҳиралари топилган, хусусан Ўзбекистоннинг Охангарон, Қозоғистоннинг Убаган, Макюбен ва бошқа конларда қўнғир кўмири қазиб олиниши ва Фарғона водийсида йирик нефть конлари мавжудлиги мамлакатимиз иқтисодиётидаги инвестицион салоҳиятни юксалтиришда улкан аҳамиятга эга. Шунингдек, табиий газ Ўзбекистоннинг асосий қазилма бойликларидан биридир. Айниқса, Ўзбекистоннинг Жаркок, Учкир, Газли, Муборак конлари муҳим аҳамиятга эгадир.

Мамлакатимизда инвестицион сиёсатни олиб боришида техник модернизациялаш бўйича тармоқ дастурлари ҳам ишлаб чиқилиб, уларда иқтисодиётимизнинг етакчи тармоқларини техник ва технологик жиҳатдан қайта жихозлаш, ишлаб чиқаришнинг замонавий андозаларига ўтиш, тежамкор ва самарали технологияларни кўллаш каби чора-тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилади.

Жумладан, мамлакатимизда 2009-2014 йилларга мўлжалланган ишлаб чиқаришни модернизациялаш, техник ва технологик қайта қуроллантириш бўйича муҳим лойиҳаларни амалга ошириш чоралари дастури умумий қиймати 42,51 млрд. АҚШ долларидан иборат 852 та инвестиция лойиҳасини ўз ичига олади. 2009 йилда тасдиқланган айрим тармоқ дастурлари тўғрисидаги маълумотни қўйидаги жадвал орқали кўриш мумкин.

Мамлакатимиз иқтисодиётига жалб этилаётган инвестициялар манбалари ва улардан фойдаланиш борасида ижобий сифат ўзгаришлари рўй бермоқда. Молиялаштириш манбалари таркибига тўхталағидан бўлсақ, 2011 йилда умумий инвестициялар хажмида давлат бюджети маблағлари 5,1 фоиз; чет эл инвестициялари 25,3 фоиз; корхоналар ва аҳоли маблағлари 49 фоизни ташкил этган.

Таҳлил килинаётган йилда республикамиз иқтисодиётига ўзлаштирилган хорижий инвестицияларнинг катта қисми Хитой Халқ Республикасига - 55,8 фоиз, Россия Федерациясига - 21,1 фоиз, Жанубий Корея Республикасига - 4,8 фоиз, Осиё тараққиёт банкига (ОТБ) - 3,2 фоиз ва бошқа бир қатор давлатларга (Франция, Нидерландия, Малайзия, Буюк Британия, Германия, ЖАР, Япония, Сингапур, АҚШ, Туркия, Испания ва б.к.) тўғри келган. Аммо, тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни иқтисодиётга киритишда Буюк Британия давлатининг ҳиссаси 67, 4 фоини ташкил килган.

Инвестицион фаолликни кучайтиришнинг замонавий усуллари ва устувор йўналишлари тўғрисида фикр юритилганда бир қанча омилларни санаб ўтиш мумкин.

Истеъмол секторининг жадал ривожланиб бориши-якка тартибда уй-жой ва дала-ховлиларнинг қурилиши, шахсий деҳқон ва фермер хўжаликларининг қурилмалари, ишлаб чиқариш, қайта ишлаш, истеъмол молларини сақлаш, сифатли майший техника, мебель, кийим-кечак, медицина техникалари ва дори воситаларини ишлаб чиқаришга қўйилмалар, майший, коммунал, медицина, таълим хизматларини, маданият соҳалари ва туризмни ривожлантириш. Қишлоқ хўжалик маҳсулотларини қайта ишлашга, истеъмол молларини сақлаш ва сотишга, болалар овқатларини ишлаб чиқаришга ҳудудий ва шахсий қўйилмалар улушини кўпайтириш, истеъмол молларини сертификатлаш ва сифати ҳамда экологик тозалиги устидан назорат тизимларини кучайтириш талаб этилади. Майший радиоэлектрониканинг янги авлодларини ишлаб чиқаришни ва уни рақобатбардошлигини оширишни қўллаб-куватлаш, енгил саноат корхоналарини реконструкция қилиш ва тўлиқ ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш каби тадбирларни амалга ошириш зарур. Фан, таълим ва маданиятни ривожлантиришга қилинадиган инвестиция қўйилмалари миқдори ва сифатини оширишга аҳамият бериш керак.

Ишлаб чиқариш самарадорлигини оширишни ва маҳаллий маҳсулотлар рақобатбардошлигини таъминловчи янги авлод юкори технологиялари тизимларини ишлаб чиқаришни эгаллаш ва кенгайтириб бориш зарур.

Базавий инновацияларни эгаллашга асосланган йўналтирилган инновация-инвестиция стратегияларини, республика ёки худудда мавжуд имкониятлар бўйича инновация лойиҳаларини биринчи навбатда рағбатлантиришни амалга ошириш керак. Давлат томонидан қўллаб-кувватланиши талаб этиладиган асосий технологияларни танлаб олиш учун мавжуд ишлаб чиқаришларни технологик даражаларини, илмий имкониятларини, ихтиrolарни ўрганиш ва баҳолаш талаб этилади. Уларни микро ва макроэлектроника, биотехнология, информатика, транспорт ва алоқанинг янги воситалари, чиқимсиз ва кам чиқимли технологиялар ҳамда бошқа соҳалардаги инновация-инвестиция миллий дастурларига жамлаб, таҳлил қилинади.

Амалдаги корхоналарни реконструкция қилишда республикада ишлаб чиқарилган техникалардан фойдаланишни таъминлаш учун бу дастурни машинасозлик соҳасига, уни янгилаш ва ривожлантиришга жаҳон авлодини техникалар бозорида рақобатбардош бўлган техникаларнинг янги авлодини ишлаб чиқаришга қилинадиган инвестицияларни ҳажмини оширмасдан амалга ошириб бўлмайди. Янги техникаларни қўллаётган ва эгаллашга ҳаракат килаётган корхоналар учун иқтисодий имтиёзлар билан базис инновацияларни бюджет томонидан тўғридан-тўғри қўллаб-кувватланишини қўллаган ҳолда, машинасозликда янги маҳсулотлар ишлаб чиқарилишидаги улушкини оширишни, ҳамда венчур инновация бизнесини қўллаб-кувватлаш механизмини ишга туширишни тақозо этади.

Республика иқтисодиёти ва унинг жаҳон ҳамжамиятидаги ўрни учун хавф солиш мумкин бўлган таъсир кучларининг олдини олиш учун инвестиция фаолиятидаги қўйидаги устувор йўналишларга ётибор қаратиш долзарб ҳисобланади:

➤ Чет давлатлари билан ташқи иқтисодий муносабатларни яхшилаб бориш, илгари эгалланган бозорлардаги вазиятни ва технологик боғлиқликларни тиклаш, давлатлараро ўзаро манфаатли дастур ва лойиҳаларни ишлаб чиқиши ва амалга ошириш борасидаги биргаликдаги инвестиция фаолиятларини ривожлантириш;

➤ Юқори технологик, илмий-техникавий ҳамкорлик, лицензияларни экспорти ва импорти, тайёр маҳсулотларни ишлаб чиқариш ва экспортни ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-кувватлаш(айниқса, тўғридан-тўғри инвестицияларда);

➤ Медикаментлар, истеъмол моллари, майший техникаларни импортини ўрнини босадиган ишлаб чиқаришларни қўллаб-кувватлаш, чет эл монополиялари ва ТМКининг ички бозордаги позицияларини чегаралаш;

➤ Гуманитар соҳа(айниқса, туризм), кадрлар тайёрлаш ва қайта тайёрлаш, илмий ва маданий айирбошлишда халқаро ҳамкорликларни ривожланишини жонлантириш.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси қонунлари

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси - “Ўзбекистон”, 1994.
2. Ўзбекистон Республикасининг қонуни. «Эркин иқтисодий зоналар тўғрисида»ги ўзбекистон республикаси қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш ҳақида. Тошкент ш., 2009 йил 23 сентябрь, ЎРҚ-224-сон
3. Ўзбекистон Республикасининг қонуни. Чет эллик инвесторлар ҳукуқларининг кафолатлари ва уларни ҳимоя қилиш чоралари тўғрисида. Тошкент ш., 1998 йил 30 апрель, 611-I-сон
4. Ўзбекистон Республикасининг қонуни. Чет эл инвестициялари тўғрисида. Тошкент ш., 1998 йил 30 апрель, 609-I-сон
5. Ўзбекистон Республикасининг қонуни. Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсий фаолиятининг асосий принциплари тўғрисида. Тошкент ш., 1996 йил 26 декабрь, 336-I-сон
6. Ўзбекистон Республикасининг қонуни. Эркин иқтисодий зоналар тўғрисида. Тошкент ш., 1996 йил 25 апрель, 220-I-сон
7. Ўзбекистон Республикасининг “Корхоналар тўғрисида”ги Қонуни-Т.: “Адолат”, 1992.
8. Ўзбекистон Республикасининг қонуни. Ўзбекистон Республикасининг Халқаро валюта фонди, Реконструкциялаш ва ривожланиш халқаро банки, Ривожланиш халқаро ассоциацияси, Халқаро молия корпорацияси, Кўп томонлама сармоя ажратишни кафолатловчи агентликка аъзолиги тўғрисида. Тошкент ш., 1992 йил 2 июль, 621- XII-сон

2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонлари ва Қарорлари

9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 27 декабрда “Ўзбекистон Республикасининг 2012 йилга мўлжалланган инвестицион дастури тўғрисида”ги 1668-сонли Қарори
10. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Қарори. Ишлаб чиқариш ва ижтимоий инфратузилмани янада ривожлантириш юзасидан кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида. 2009 йил 20 январь, ПҚ-1041-сон.
11. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Иқтисодиётнинг реал сектори корхоналарини қўллаб-кувватлаш, уларни барқарор ишлашини таъминлаш ва экспорт салоҳиятини ошириш чора-тадбирлари дастури тўғрисида. 2008 йил 28 ноябрь, ПФ-4058-сон.
12. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Иқтисодиёт реал сектори корхоналарининг молиявий барқарорлигини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида. 2008 йил 18 ноябрь, ПФ-4053-сон.
13. “Бозор ислоҳотларини чуқурлаштириш ва иқтисодиётни янада эркинлаштириш соҳасидаги устувор йўналишлар амалга оширилишини жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 14 июндаги ПФ—3618-сон Фармони Узбекистон республикаси қонун хужжатлари тўплами 23-24-сон (159-160) 2005 й. Июнь
14. “Жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни ислоҳ қилиш ҳамда модернизациялаш мақсад ва вазифаларини амалга ошириш Даствури тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 10 мартағи ПҚ-24-сон қарори- Ўзбекистон республикаси қонун хужжатлари тўплами 10-11-сон (146-147) 2005 й. Март
15. “2005-2006 йилларда корхоналарни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш дастури тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2005 йил 14 мартағи ПҚ-29-сон қарори- Ўзбекистон республикаси қонун хужжатлари тўплами 10-11-сон (146-147) 2005 й. Март
16. “Ўзбекистон Республикаси Мехнат ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш вазирлиги фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги 2001 йил 13 февраль 75-сонли Қарор.

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси Қарорлари

17. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори “Бошқарув ходимлари сонини тартибга солиш ва уларга сарфланадиган харажатларни мақбуллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”. “Ўзбекистон Республикаси қонун хужжатлари тўплами”, 2003 й., № 15-16, 134-модда.
18. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори “Аҳолини иш билан таъминланганлигини ҳисобга олиш тизимини такомиллаштириш тўғрисида”. “Ўзбекистон Республикаси қонун хужжатлари тўплами”, 2002 й., № 2 (Мазкур Қарор ЎзР ВМ 24.05.2007 й. № 106 Қарорига мувофиқ ўз кучини йўқотган).

4. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари

19. 2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга кўтарадиган йил бўлади. Каримов И.А. //Халқ сўзи, 2012 йил 20 январь, № 14
20. Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлиги янада юксалтиришдир. И.А.Каримов. – Тошкент: «Ўзбекистон», 2010. – 34-50 б.
21. Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш – устувор мақсадимиздир. – Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маъruzаси // Халқ сўзи, 2010 йил 28 январь.
22. Ўзбекистон Конституцияси – биз учун демократик тараққиёт йўлида ва фуқаролик жамиятини барпо этишда мустаҳкам пойdevордир. – Президент Ислом Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 17 йиллигига бағишлиланган тантанали маросимдаги маъruzаси // Халқ сўзи, 2009 йил 6 декабрь.
23. Каримов И.А. Жаҳон молиявий-иктисодий инқизози, Ўзбекистон шароитида уни бартараф этишнинг йўллари ва чоралари. – Т.:Ўзбекистон, 2009 й. – 33 б.
24. Каримов И.А. Энг асосий мезон – ҳаёт ҳақиқатини акс эттириш. – Т.:Ўзбекистон, 2009. – 24 б.
25. «Ўзбекистоннинг 16 йиллик тараққиёт йўли». Президент И.А. Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажэлиси, Вазирлар Маҳкамаси ва президент Девонининг Ўзбекистон

- мустақиллигининг 16 йиллигига бағишланган қўшма мажлисидаги маъruzаси “Халқ сўзи” газетаси 2007 йил, 31 август.
26. Каримов И.А. Бизнинг бош максадимиз – жамиятни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислоҳ этишдир. Т.: “Узбекистон”, 2005.
  27. Каримов И.А. Ўзбекистонда демократик узгаришларни янада чукурлаштириш ва фуқаролик жамияти асосларини шакллантиришнинг асосий йуналишлари. Иккинчи чакирик Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг 9-сессиясидаги маъруза, 2002 йил 29 август
  28. Каримов И.А. “Ўзбекистон XXI асрга интилмокда” Т. Ўзбекистон, 1999

5. Дарслклар

29. Халқаро иқтисодий муносабатлар. Назарова Г.Г., Хайдаров Н.Х., Акбаров М. Т.: МЧЖ “RAM-S”, 2007й
30. Назарова Г.Г., Халилов Х., Эштаев А., Хакимов Н.З., Салихова Н., Бобожонов Б.Р. “Жаҳон иқтисодиёти ва ХИМ”. – Т., 2006. - 216 б.
31. Шодиев Р.Х. “Жаҳон иқтисодиёти”. – Т.: “Фоғур Ғулом”, 2005.- 215 б.
32. Назарова Г.Г., Халилов Х., Эштаев А., Ахмедов И.А., Хакимов Н.З., Мухаммадрахимов У.Х. “Жаҳон иқтисодиёти” – Т., 2005. - 220 б.
33. Кругман П. Международная экономика. 5-е изд. Питер. СПб.: 2004 г.
34. Киреев А. Международная экономика. В 2-х ч. Часть 1. М: 2007 г.
35. Киреев А. Международная экономика. В 2-х ч. Часть 2. М: 2008 г.
36. Колесов В.П., Кулаков М.В. Международная экономика: Учебник. - М.: ИНФРА-М, 2008. - 474 с.
37. Мировая экономика и международный бизнес: учебник / кол. авторов ; под общ. Ред. д-ра экон. Наук, проф. В.В.Полякова и д-ра экон. Наук, проф.р.к.Щенина.- 5-е изд., стер.- М.:КНОРУС, 2008.-688 с.
38. Ломакин В.К. Мировая экономика: учебник для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям и направлениям / В.К. Ломакин. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 671 с.
39. Мировая экономика: прогноз до 2020 года / под ред. акад. А.А. Дынкина / ИМЭМО РАН. – М.: Магистр, 2007. – 429 с.
40. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения: учебник /Под ред. Л.Н. Красавиной. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Финансы и статистика, 2007. - 576 с.
41. Внешнеэкономическая деятельность: учеб. для студ. сред. проф. учеб. заведений /[Б. М. Смитиенко, В. К. Поспелов, С. В. Карпова и др.]; под ред. Б. М. Смитиенко, В. К. Поспелова. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: «Академия», 2007. — 304 с.
42. Устойчивое экономическое развитие в условиях глобализации и экономики знаний: концептуальные основы теории и практики управления / Под ред. В.В. Попкова. М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2007. — 295 с.

6. Ўқув қўлланмалар

43. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2011 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2012 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “2012 йил Ватанимиз тараққиётини янги босқичга қўтарадиган йил бўлади” мавзусидаги маъruzасини ўрганиш бўйича Ўқув қўлланма. – Т.: Иқтисодиёт. – 2012
44. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг 2010 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ва 2011 йилга мўлжалланган энг муҳим устувор йўналишларга бағишланган Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги “Барча режа ва дастурларимиз Ватанимиз тараққиётини юксалтириш, халқимиз фаровонлигини оширишга хизмат қилади” мавзусидаги маъruzасини ўрганиш бўйича Ўқув-услубий мажмуа. – Тошкент: Иқтисодиёт. - 2011
45. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг «Мамлакатимизни модернизация қилиш ва кучли фуқаролик жамияти барпо этиш – устувор мақсадимиздир» ҳамда «Асосий вазифамиз – Ватанимиз тараққиётини халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир» номли маърузаларини ўрганиш бўйича Ўқув-услубий мажмуа. – Тошкент: Иқтисодиёт. - 2010. – 340 б.

46. Махмудов Н.М, Маджидов Ш.А. Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш. Ўқув кўлланма. – Т.: ТДИУ, 2010
47. Жаҳон иқтисодиёти. Назарова Г.Г., Халилов Х.Х., Ханова И.М., Хакимов Н.З., Бобожонов Б.Р. Т.: МЧЖ “RAM-S”, 2007 й
48. Экономика зарубежных стран. Назарова Г.Г., Адилова З.Д., Мухамеджанова Г.А. Т.: ТГЭУ, 2007 й
49. Хорижий мамлакатлар иқтисодиёти. Назарова Г.Г., Хакимов Н.З., Бобожонов Б.Р., Эргашев Д.Р., Султанова Н.А. Т.: ТГЭУ, 2007 й
50. Ўзбекистоннинг халқаро иқтисодий муносабатлари. Хайдаров Н.Х. Т.: ТГЭУ, 2007 й
51. Муаллифлар гурухи. Ўзбекистонда бизнес кейслар: Ўзбекистон Республикасидағи бизнес таълимотида “Кейс - Стади” услубининг қўлланилиши. – Т.: Академия, 2006. – 645 б.
52. Назарова Г.Г., Хайдаров Н.Х. Халқаро иқтисодий муносабатлар. – Т.: ТДИУ, 2005.-273 б.
53. Спиридонов И.А. Мировая экономика: Учеб. Пособие. – М.: РИОР, 2007. – 128 с.
54. Ломакин В.К. Мировая экономика. Практикум: учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по экономическим специальностям и направлениям / В.К. Ломакин. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. – 223 с.
55. Мировая экономика и международный бизнес : учебник / кол. авторов; под общ. ред. д-ра экон. наук, проф. В.В. Полякова и д-ра экон. наук, проф. Р.К. Щенина. — 5-е изд., стер. — М. : КНОРУС, 2008. — 688 с.
56. Шевчук В.А., Шевчук Д.А. Международные экономические отношения: Учеб. пособие.- М.: Издательство РИОР, 2006.-192 с.
57. Фигурнова, Н. П. Международная экономика: учеб. пособие / Н.П. Фигурнова. — Москва: Издательство «Омега-Л», 2007. — 304 с.
58. Глобализация мирового хозяйства: Учеб. пособие / Под ред. д-ра экон. наук, проф. М.Н. Осьмовои, канд. экон. наук, доц. А.В. Бойченко. - М.: ИНФРА-М, 2006. - VIII, 376 с.
59. Саввина О. В.Международные финансовые организации: Учебное пособие. — М.: Российская Академия предпринимательства, 2006. — 146 с.
60. Смирнов Е.Н. Введение в курс мировой экономики (экономическая география зарубежных стран): учеб. пособ. –М.: Кнорус, 2008.-416с.
61. Международный финансовый рынок: учеб. пособие / под ред. д-ра экон. Наук, проф. В.А. Слепова, д-ра экон. Наук, проф. Е.А. Звоновой. – М.: Магистр, 2007. – 543 с.
62. Международные стратегии экономического развития: Учеб. пособие / Под ред. Ю.В.Макогона.- К.: Знания, 2007.-461 с.

7. Статистика тўпламлари маълумотлари

63. Ўзбекистон Республикаси иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг мустақиллик йилларидағи (1990-2010 йиллар) асосий тенденция ва кўрсаткичлари ҳамда 2011-2015 йилларга мўлжалланган прогнозлари: статистик тўплам. – Т.: “Ўзбекистон”, 2011
64. Каримов Н. Инвестицион фаолиятни қимматли қоғозлар орқали молиялаштиришдаги муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари. /Иқтисодиёт ва таълим. 2011 й., 5-сон
65. Эргашев И. Хизмат кўрсатиш соҳасида инвестицион жозибадаорилкни оширишнинг иқтисодий аҳамияти ва омиллари. / Иқтисодиёт ва таълим. 2011 йил, 2-сон
66. “Жамият ва бошкарув” журнали, 4-сони, 2009йил
67. “Иқтисодиёт ва таълим” журнали, 2-сон, 2009 йил
68. “Кадрлар масалалари бўйича маълумотнома” журнали 8-сон, 2009 йил
69. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитасининг тегишли йиллар бўйича статистик тўпламлари.

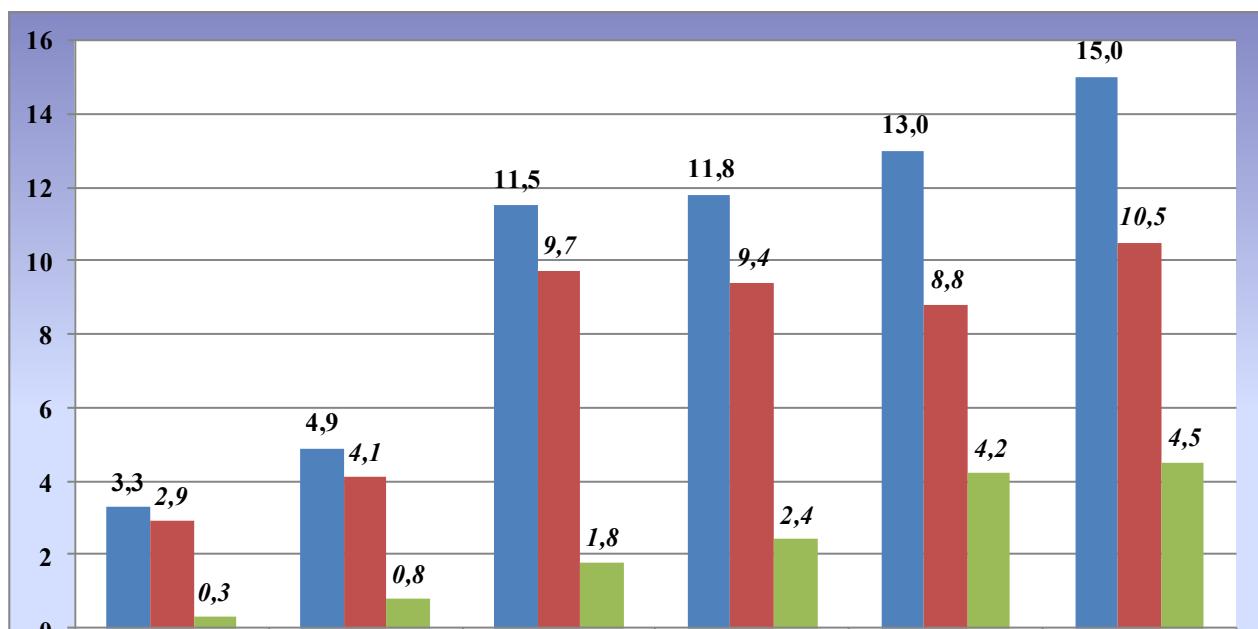
8. Интернет сайtlари

70. www.cfin.ru
71. www.devbusiness.ru
72. www.gov.uz — Официальный сайт Правительства Республики Узбекистан
73. www.mfer.uz. — сайт Министерства внешних экономических связей, инвестиций и торговли Республики Узбекистан
74. www.jahon.mfa.uz — сайт Министерства иностранных дел Республики Узбекистан

75. www.edu.uz. – сайт Министерства Высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан
76. www.unctad.org — сайт UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development)
77. www.mgimo.ru – сайт МГИМО
78. www.tseu.uz – сайт ТГЭУ
79. www.cer.uz — сайт Центра экономических исследований
80. www.review.uz — сайт журнала “Экономическое обозрение”
81. www.businesspress.ru — Портал электронных средств массовой информации для предпринимателей “Деловая пресса”

ИЛОВАЛАР

1-расм. Ўзбекистонда ташки савдо динамикаси, млрд. АҚШ долл. хисобида.

1-жадвал

Ўзбекистон Республикасида 2012 йилги инвестицион дастури капитал қўйилмаларининг асосий параметрлари⁴¹

Молиялаштириш манбаларининг номлари		2012 йилги прогноз, млрд. сўм	Жамига нисбатан фоизда
	Капитал қўйилмалар, жами	23679,7	100
	Марказлаштирилган инвестициялар	5740,8	24,2
1.	Давлат бюджети маблағлари	1059,2	4,4
2.	Суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш фонди	115,5	0,4
3.	Бюджетдан ташқари фондлар маблағлари	1431,7	6,0
4.	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси (сўм эквивалентида)	1432,4	6,0
5.	Хукумат кафолатлари асосидаги хорижий инвестициялар(сўм эквивалентида)	1701,9	7,2
	Номарказлаштирилган инвестициялар	17938,8	75,8

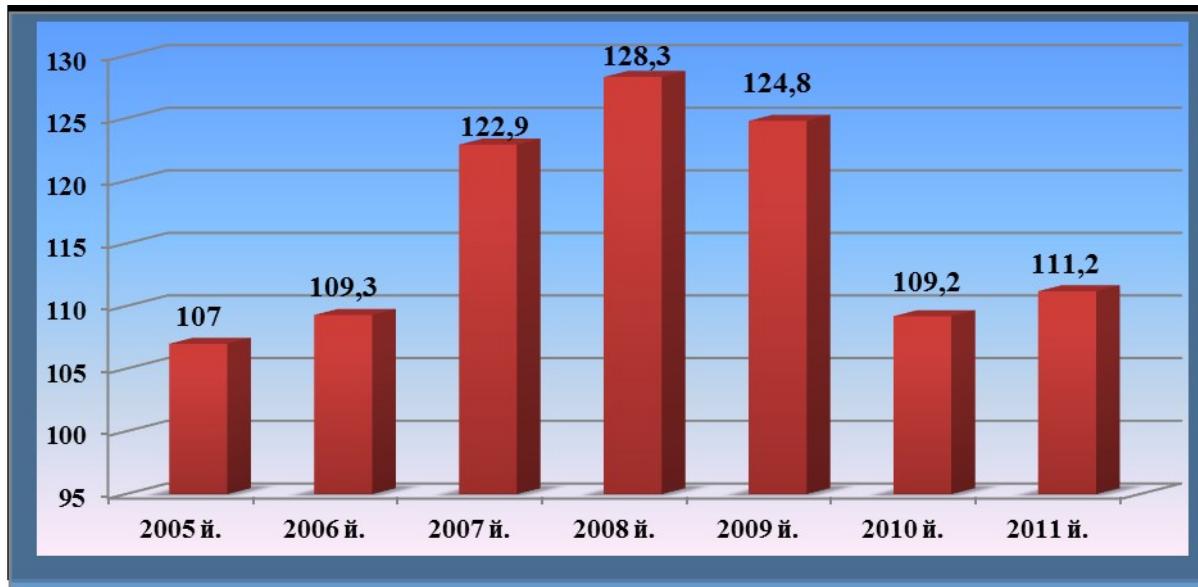
2-жадвал

Ўзбекистон Республикаси Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси маблағларини жалб қилиш орқали амалга ошириладиган инвестицион лойиҳаларнинг 2012 йилда йўналтириладиган хажми (млн. долл.)

№	Буюртмачилар ва лойиҳанинг номи	Йилда йўналтирилладиган маблағларинин	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси маблағлари хисобига	Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси маблағларининг улуши, %да
	Жами	2 093,7	732,8	34,9
1.	Янги қурилиш	565,2	259,0	45,8
2.	Тезлаштирилган инвестицион лойиҳаларга	1 528,5	473,8	30,9

⁴¹ Каранг: www.lex.uz

2-расм.
2005-2011
йилларда

мамлакатимиз иқтисодиётiga йүнәлтирилган инвестициялар суръатлари, фоизда.

3-расм. Инвестициянинг ўсиш суръати ва инвестиция ҳажмининг ЯИМдаги улуши

**Ўзбекистон Республикаси экспортининг товар таркиби
(умумий ҳажмга нисбатан %да)**

	1990	1995	2000	2005	2008	2009	2010	2011(январь-декабрь)*
Жами	100							
Пахта толаси	59,7	48,4	27,5	19,1	9,2	8,6	11,3	9,0
Озиқ овқат маҳсулотлари	3,9	1,7	5,4	3,8	4,4	6,0	9,7	13,2
Кимёвий маҳсулот ва ундан тайёрланган маҳсулотлар	2,3	2,5	2,9	5,3	5,6	5,0	5,1	5,6
Энергия ва нефть маҳсулотлари	17,1	11,7	10,3	11,5	25,2	34,2	24,8	18,5
Қора ва рангли металлар	4,6	4,7	6,6	9,2	7,0	5,0	6,8	7,4
Машина ва ускуналар	1,7	2,0	3,4	8,4	7,5	2,9	5,5	6,7
Хизматлар	1,3	7,7	13,7	12,2	10,4	8,8	9,1	11,8
Бошқалар	9,4	21,3	30,2	30,5	30,7	29,5	27,7	27,8

Манба: *stat.uz/ dok_ru_2012.